

કમનસીબ કમળા

કમનસીબ કમળા.

૮૯૪૨

ઓ પટેન ન પહીનીશ તું આ સ્થાનમાં ભય છે નહીં,
તુજ માત તું અમો છીએ માટે જરા ડરતી નહીં.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮-૪૨ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ડાહ્યા-૧૫ ડાહ્યા

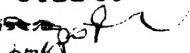
વિષય ૬૮ : ૬

એક દુઃખી કન્યાની હૃદયદ્રાવક આત્મકથા.

કમનસીબ કમળા.

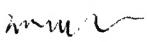
અથવા

શયતાનનો શિકાર.

લેખક.

બુલાખીરામ રણછોડ પંડ્યા.

મુ. ડોકાર.

પ્રકાશક

ત્રિભુવનદાસ દલપતરામ પટેલ.

શહાપુર વનમાળીવાંકાની પોળ-અમદાવાદ.

સોલ એજન્ટ:-

હરભોવનદાસ હરભુવનદાસ બુકસેલર.

૨૬૩૦, પાનકાર નાકા-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૧ બી.

સંવત ૧૯૭૬

પ્રત ૧૫૦૦.

સને ૧૯૨૦
૨૪/૧

દ્વિમત ૩. ૦-૪-૦

પ્રકાશકે સર્વ હક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

વેધાપીઠ

અમદાવાદ

૧૧ કોપીરાઈટ સંગ્રહ
૬-૧૬

ફક્ત જીજ્ઞાસુ નકલો: સીલકે છે.

વસંત-વિહાર.

લેખક, “વસંત”

કુલીનની કન્યા.

કૃતિત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦

ઉત્તમ પ્રકારની ગઝલો તથા

રસમય કાવ્યોથી ભરપૂર

પ્રેમ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, શૃંગાર,
સાહિત્ય, ધર્મ વગેરે અનેક વિષયો
ઉપર ઓજસ્વી ગઝલો તેમજ કાવ્યો-
નો સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ
થયેલ છે. ગ્લેજ કામળ, મનહર
જખાઈ, સોનેરી પાકું પુંડું હોવા છતાં
કૃતિત રૂ. ૧-૪-૦

સોલ એન્ટ

શુકસેલર હરગોવિન્દાસ હરજીવનદાસ.

પાનકોર નાકા-અમદાવાદ.

કૃતિત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦.

પહોરે વસંત.

અમદાવાદ શહાપુર વનમાળી વાંકાની પોળમાં હરિલાઈ
દલપતરામે પોતાના “અન્યથા” પ્રેસમાં છાપી.

લેખકના બે બોલ.

સુર વાંચક બંધુઓ !

આ પહેલાં મહારા તરફથી “કુલીનની કન્યા” નામનું નાનકડું કાવ્ય બહાર પાડવામાં આવેલું છે. જેમાં આપણા સમાજમાં થતાં કન્યાવિક્રય અને કળેડાંથી કેવાં પરિણામ નિપજે છે, તેનું યથાર્થ દિગ્દર્શન કરાવવામાં આવેલું છે.

કન્યાવિક્રયની પેઠે વરવિક્રય પણ આપણા સમાજમાં ઘણી જગોએ કરવામાં આવે છે, અને વરની પરંછણના જેમ વધારે પેંસા મળે તેમ વધારે કુલીનમાં ગણાવાના કાંકો રાખવામાં આવે છે, અને મિથ્યા કુલીનપણાનું અભિમાન રાખી પોતાની કન્યાઓ માટે વધારે પરંછણો ભરી પાવમાલ બનનાર કન્યાનાં માખાપો પણ પોતાને કૃત-કૃત્ય માને છે. પરંતુ વરનાં માખાપ તેજ કન્યાને પડી મુકી પરંછણી બાલ્યે બીજી કન્યા, અને ત્હેને પડી મુકી બીજી સાથે લગ્ન કરાવી વરવિક્રય કરે છે, અને બીચારી નિર્દોષ અને અશુધ બાળ-કાઓના અવતાર ધુણમાં ભેળવવામાં આવે છે. કેટલીક વખત એવું પણ બને છે કે મોટી મોટી પરંછણો કન્યાનાં માખાપ નહિ ભરી ચક્રવાના કારણે કતિ કન્યાને ભૂખીતી કરવામાં આવે છે, અથવા તો માખાપને અધમચાત કરવાની ફરજ પડે છે. આ બાબતમાં અમાણવી એક બાળાએ પોતાના પિતાને પત્ર લખી કરેલો આત્મ-ચાત થોડા વખત ઉપર જાહેર જાણાઓમાં પ્રગટ થયેલો છે.

ઉપરની હકિકત દર્શાવવાનું કારણ આ પુસ્તકની નાનીકાની પણ પોતાના પિતાની સ્થિતિ પરકણ નહિ બરી શકે તેવી હોવાથી કેવી અને કેટલી ખરાબી થાય છે તે દર્શાવવા પુરતુંજ છે. કન્યા-વિકૃત્ય કરતાં પણ વરવિકૃત્યને અધમ ગણવામાં કાંઈ દોષ નથી.

વળી આ જગતમાં એવી જાતના માણસો પણ હોય છે કે જેઓ પોતાના કુલક સ્વાર્થ ખાતર બીજાની આખી જીંદગીની ખરબાદી કરતાં મિલકુલ અચકાતા નથી, અને ગમે તે પ્રયત્ન પોતાના સ્વાર્થ સાધવા મથે છે; પરંતુ તેવા પાપી મનુષ્યોને આખરે પાપનો ધડો ભરાઈ ફટી જતાં પોતે જોદેલા ખાડામાં પોતાનેજ પડવાનો સમય આવે છે.

આ નાનકડા કાવ્યમાં તેજ હકિકત વાંચકોના સમક્ષ રજુ કરવામાં આવેલી છે. જે વાંચતાં તેવા પાપી મનુષ્યો તરફ ધીક્કારની સાગણી ઉત્પન્ન થયા વિના રહેશેજ નહિ.

મહારા પરમ મિત્ર મી. ત્રિભુવનદાસ (હરગોવિન્દદાસ હરજીવન-દાસવાળા)ના આગ્રહથીજ આ પુસ્તક વાંચકોના કરકમળમાં મુકવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે, અને તેમાં દર્શાવેલી હકિકત કેટલેક અંશે સત્ય છે એ નિર્વિવાદ છે.

આ પુસ્તકને વાંચકો તરફથી આદર મળશે એમ આશા રાખી અત્ર વિરામું છું.

ડાકોર.

અશાડ શુક્લ નવમી.

તા. ૨૫-૬-૨૦

લી.

} શુભાખીરામ રજુછેલ પંઠયા.

ગુર્જરી ગીત.

(આશાવરી તાલ દાદરો.)

જય જય જગવંદનિય માત ગુર્જરી,
અતુલ તવ પ્રભાવ પૂર્ણ ગૌરવે ભરી. જય૦ ટેક.
પરમ પુનિત તવ ચરિત્ર, સરવ સ્મરણ કરિયે નિત્ય;
છે ખચીત વિશ્વમાં વડાઈ તાહરી. જય૦ ૧
નંદનવન સમ રૂચીર, ગિરિવર સર સારત તીર;
શૌતળ સુખદ ધીર સમિર શોક દે હરી. જય૦ ૨
સુરવર મુનિજન મહાન, કરત સકળ વિમળ ગાન;
રટત સતત યોગી સિદ્ધ ધ્યાન તુજ ધરી. જય૦ ૩
સ્વરગ સદન થકી અધીક, તવ પ્રભાવ માની ઠીક;
ત્યાગીને વૃજભૂમિ કર્યો, વાસ શ્રીહરિ. જય૦ ૪
અગણિત શુરવીર ધીર, હરિજન કવિવર પ્રવિણ;
પ્રસવિને તુજ હૃદય મયા નામના કરી. જય૦ ૫
વર કર ધર માત શિશ, અંતરથી દે આશિષ;
ઐક્યતા, સંમાનતા, મુરાજય, સ્થિર કરી. જય૦ ૬

છપાય છે !

છપાય છે ! !

થોડા સમયમાંજ બહાર પડશે.

દેશ દર્શન.

આ નામનું એક પુસ્તક કાળોમાં થોડા વખતમાં છપાઈ બહાર પાડવામાં આવનાર છે. જેમાં આપણા દેશની હાલની સ્થિતીનું બની શકે તેટલું દિગ્દર્શન કરાવવામાં આવેલું છે. આપણા લોકો રેલવેમાં કેવી અને કેટલી હાડમારી ભોગવે છે તથા સ્ટેશનો ઉપરની હોટેલોમાં અને મેળાએમાં કેવા બસ્ટા-આર અને અનીતિઓ થાય છે તથા આપણા લોકો અંધશ્રદ્ધાથી કેવાં અને કેટલાં સંકટો સહન કરે છે તથા તીર્થક્ષેત્રો જેવાં પવિત્ર સ્થળોમાં કેવી રીતનાં કુકર્મ થાય છે વીગેરે બાબતનું દર્શન આએકુંબ કરાવવામાં આવેલું છે.

આ પુસ્તક વાંચવા લીધા પછી હાથમાંથી હેઠું મુકવું ગમશેજ નહીં.

સોલ એજન્ટ:-

હરજીવનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર.

૬. પાનકાર નાકા-અમદાવાદ.

॥ ૩૦ તત્સત્ પરમાત્મને નમઃ ॥

એક દુઃખી કન્યાની હૃદયદ્રાવક આત્મકથા.

કમનસીબ કમળા.

અથવા

શયતાનનો શિકાર.

હરિગીત.

પ્રિય બંધુઓ આ વારતા, વાંચી તમારા અંતરે,
જે હોય અંશ દયા તણે, તો તો તુમે રાશો ખરે;
પાશાણનાં હૃદયો હશે, તો પણ પિગળશે વાંચતાં,
પાપી તણા કરથી થતાં, ફેર કૃત્યને અવલોકતાં. ૧

મુજ હસ્તમાં પણ લેખિની, પ્રેરે છતાં લખવું પડે,
જે ના લખું તો કૃત્ય કાળાં, કેમ ઉઘાડાં પડે;
લોળાં અને નિર્મળ હૃદયનાં, કુષ્ટને હાથે ચઢી,
કેવાં સહે છે દુઃખ તે, તેઓ ઉઘાડી આંખડી. ૨

ગુણવંતી આ ગુજરાત માંહિ, નમ્ર અમદાવાદ છે,
ધાન્યે અને પરિપૂર્ણ જે, આપારમાં આજાદ છે;
વિધવિધ વરણના માનવીથી, શહેર ઉમરાઈ જતું,
આ શહેરની બહોળલાલીનું સ્વરૂપ દર્શાવતું. ૩

ચોર ફરતો કોટ, જીર્ણ દશા ત્રિષે દેખાય છે,
જેની સદોદિત પશ્ચિમે, સાગરમતી વહિ બાય છે;
જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં, યંત્રઆલય દૂરથી દૃષ્ટી પડે,
જ્યાં ગગનચુંબી ભુંગળાંમાં, મૂમ ગોટા નીકળે. ૪

કંઈ કંઈ પુરાતન સમયના, મસજીદ મિનારા ઢીસતા,
જે બાદશાહીના સમયનું ભાન સૈને આપતા;
છે મધ્ય આલેખ્યોક મોટો ત્રણ કમાનો દીપ્તી,
ને લદ્રકાળી માત મધ્યે લદ્રમાં બીરાજતી. ૫

તે ચહેરામાં સત્રીતણા, અજિયાર વાગેલા હતા,
સૌ લોક મીઠી નીદમાં, શાન્તી વિષે સૂતા હતા;
જે રાજ્ય માર્ગોમાં દિને, જન વર્ગ ઉલ્લસાર્થ જતો,
તે માર્ગ આ સમયે ઉજડ વેરાન સરખો લાગતો. ૬

પૃથ્વી પરે સર્વત્ર અંધારૂ છવાયેલું હતું,
તેમાંકિ બળતાં ફાનસોનું તેજ ગાંધુ આવતું;
બાકાશમાં જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં તારલા ચમકી રહ્યા,
હરવા તિમિર રાત્રી તણું બણે પ્રયત્ન કરી રહ્યા. ૭

તે સમયે ગાડી એક ઝડપે દોડતી બતી હતી,
રાત્રી તણી શાન્તી વિષે ભંગાણુ તેહ પડાવતી;
બાતાં અચાનક સહક પાસે એક ધબકારો થયો,
ઘોડો અચક્રિયે આડીનો અટકી તરત ઉભો રહ્યો. ૮

તે ગાડીની માંદી બલી એ બાઈઓ બેઠી હતી,
ને બાઈઓ માંદી અચકલાં તુરત નીચે ઉતરી;

“ શું છે અલ્યા રામા ” પ્રશ્નકો બાબુમાં શાનો થયો,
 “ બા કાંઈ ઉપરથી પડ્યું ” ત્યાં એમ રામો બેઠો.
 તે સમય બન્ને બાઈઓએ વાત કંઈ ધીમે કરી,
 ગાડીતણી બતી ઉતારી તુરત ચાલ્યાં તે બધી;
 બેભાન હાલતમાં પડેલી એક બાળક ત્યાં હતી,
 માથા મહીથી લોહીની ધારા વહી બતી હતી. ૧૦
 બન્ને જણે ધીમે રહી બેઠી કરી તે બાઈને,
 નિજ વસ્ત્ર ફાડી બાંધ્યો પાટો કપાળે તે પળે,
 એ બાઈઓએ તે સ્થળે સકેત કંઈ ધીમે કરી,
 શમ તુલ્ય તેના મુઠ્ઠેડને ગાડીમહી બેઠાં થરી. ૧૧
 ધીમે ધીમે ગાડી ચલાવી આવિયાં નિજ આશ્રમે,
 બેચાર જણ થઈ ઉચ્છ્રી અંદર લીધી તે બાઈને;
 ઉપચાર કરવા લાગ્યાં બહુ રીત ચૈતન આવવા,
 રાત્રી બધી વીતી ગઈ ઉપચાર કરતાં નવ નવા. ૧૨
 લાગ્યો પ્રકાશ થવા અરુણના ઉદય નલમાંહી થયો,
 શીતળ સુગંધી સુકત વાયુ મંદ મંદ વહી રહ્યો;
 અંખી થવા લાગી ગમનમાં તારલાની પંક્તિઓ,
 લાગ્યાં મધૂરાં ગાન કરવા વૃક્ષપર સૌ પંખિઓ. ૧૩
 શીતળ પ્રભાત તણે પવન સ્હાયક થયો ઉપચારમાં,
 ધીમે ધીમે ચૈતન્ય લાગ્યું આવવા તે નારમાં;
 કંઈ સ્નેહ શુદ્ધી આવતાં ભણકાર માણસને મુશ્કેલી,
 ત્યાં ચીસ પાડી કારત્તી બેઠી અર્ધ તે મુંઢવી. ૧૪

જે પાસ જોકેલી હતી જે બાઈઓ તે સ્થાનમાં,
આંખી હૃદયમાં પેર્યના શબ્દો વહી બહુ માનમાં;
ઓ જહેન ના બહીનીશ તું આ સ્થાનમાં ભય છે નહી,
તુજ માત તુજ આમો છીએ માટે જરા બહીતી નહી. ૧૫

પળવાર તે બાળા ત્યહાં એકાગ્ર દૃષ્ટિએ કરી,
મનમાં અધિક શંકા ધરી બન્ને તરફ તાકી રહી;
ભડકેલ હરિણી પેઠ લાગી સ્થાન સર્વ નિહાળવા,
કેવી રીતે આવી અહિં લાગી હૃદય વિચારવા. ૧૬

બાણે વિધાતાએ ખરે, નવરાચના સમયે ધડી,
લાવણ્યતા સૃષ્ટિ તણી, પરિપૂર્ણ બાળામાં ભરી;
નાનુક સઘળાં અંજ ત્હેનાં નેત્રને પ્રિય લાગતાં,
આવે દયા મનમાં ધણી આવી દશા ત્હેની થતાં. ૧૭

હુઃખી છતાં પણ ચંદ્ર સરખું ચોલતું મુખ તેહનું,
લાગે શરીર નિહાળતાં બાણે કમળ કરમાયલું;
સાદાં શરીરે વસ છે શણગાર એકે છે નહી,
સાદામમાં પણ સર્વ રીતે શ્રેષ્ઠતા સૌંદર્યની. ૧૮

સર્વે નિહાળ્યું સ્થાન ત્હેણે પૂર્ણ દૃષ્ટિ ફેરવી,
મુખથી કંઈ નવ બોલતાં તે પ્રશ્નકે રોષ પહી;
બહુ રીતથી જે બાઈઓએ શાન્ત પાડી તેહને,
“ઓ જહેન તું મનમંથ અહિં છે પારને વહી મન. ૧૯

“આ સ્થાનમાંથી કોઈ તુજને તાલારી ઈચ્છા વિના,
“પ્રમદર કેળવી નથી, અમ પાસથી લેઈ જવા;

“તહારા હૃદયમાં કોઈ રીતે બીક તું ના સમજી,
“તલમાત્ર અણુવિશ્વાસ મનમાં બહેન તું ના ખરતી. ૨૦

આ ધૈર્યના વચનામૃતંથી શાન્ત તે બાળા થઈ,
વિશ્વાસ આપ્યો અંતરે ચંકા કંઈક એાછી થઈ;
ધીમે વઘી તે બાળિકા માઈ તહમો બે કોણ છે ?
હું શી રીતે આવી અડીં આ સ્થાન કોતું છે કહો ? ૨૧

બોલી પછી તે બાઈમાંથી એક બે પ્રોઠા હતી,
“સેવાસદન આ સ્થાન છે, બહેર જગમંદી અતી;
“બહેની અમે સૌ સેવિકાઓ સેવ સૌની સાધીએ,
“અર્ચુ જીવન જનમાટ આ મુખ લોગ જમના ત્યાગીને. ૨૨

“દુખથી પીડાતા દર્દિઓના દેહને સંભાળવા,
“નિજ આત્મવત્ મનમાં ગણી ઉપચાર કરવા સર્વના;
“એ કાર્ય કરવાતું અમારે સ્વાર્થને અજગો, કરી,
“સાચો સનાતન ધર્મ એ માન્યો અમે નિશ્ચય કરી. ૨૩

“ગઈ કાલ રાત્રે એક બાઈ પૂર્ણ પીડાતી હતી,
“માટે અમે બન્ને અયેલાં રાત્રિએ ગાડી લઈ;
“અગિયાર વાગે આવતાં રસ્તે પડી દેખી તહને,
“અત્રે ઉપાડી આણિયો સખ તુલ્ય તહારા દેહને. ૨૪

“ઉપચાર પૂર્ણ કર્યો છતાં, શુદ્ધિ તહને આવી વડીં,
“માટે અમારા હૃદયમાં, તુજ જીવિતની ચંદ્ર ચર્મ;
“અંતે પ્રભુએ સ્થાય કીધી જીવન તુજને આપિતું,
“નિરપી તહને શુદ્ધિ વિષે મુખ સર્વ તું હસતું મનું. ૨૫

“જેની કહે તું કોણ છે ? ક્યાંથી અહિં આવી ચઢી,
 “ને અર્ધ રાત્રીને સમય તું માર્ગમાં ક્યાંથી પકી;
 “તુજ ગામ ક્યાં તુજ ઠામ ક્યાં, તુજ નામ શું સાચુ કહે,
 “અમન કહી સૌ વાત ઓછો કર હૃદયના ભારને. ૨૬

આ સાંભળીને બાળિકાનું હૃદય લેદાઇ ગયું,
 જે જે પડેલું દુઃખ તે ચક્ર સમીપ ખડું થયું;
 નયન ભરાયાં નીર ત્યાગી ધીર તે રોઇ ઘણું,
 ધીમે સ્વરે બોલી કરીને વદન પૂર્ણ કયામણું. ૨૭

રે ઓ કયાળુ પ્રાણદાતા ધર્મમાતા માહરી,
 નાહક દુખી થાશે ત્હમે મુજ કર્મ કથની સાંભળી;
 ઉઘ્યાં નથી દુખનાં તરૂંવર આ સમે મ્હારા શિરે,
 છે ફક્ત બાકી એટલું ઝાઝું કહું શું આપને. ૨૮

મ્હારા સમી નિર્જાગિણી નારી જગતમાં ના હશે,
 દુખમાં દિલાસો પામવાનું સ્થાન જેને ના હશે;
 આ જગતમાંહી છવવું મુજને હવે ગમતુ નથી,
 પણ મર્ણુ નાસે દૂર-મુજથી આવતું પાસે નથી. ૨૯

* * * *

ગુજરાતના કટિલાગ્ર સમ રસપૂર્ણ કાનમ દેશ છે,
 જ્યાં પલિત પ્રાવન નર્મદા વહે છે નિરંતર કશિલે;
 ત્યાં એક નાના ગામડામાં જન્મ હું ખામી હતી,
 મુકી મ્હને નવ માસની મુજ માત નિશાની હતી. ૩૦
 લે સમય મ્હારા તોતલું વય ત્રીસ વર્ષતલું હતું,

કન્યાતણી છત્તને લીધે ફરી વાર લગ્ન થતું હતું;
 પણ લગ્ન સ્વિકાર્યું નહિં પોતે વિધૂરપણે રહ્યા,
 નિજ પ્રાણથી ંડાલી ગણો લાગ્યા મ્હને ઉઠેરવા. ૩૧
 પોતે સદા ભગવાંત ઉપર ભાવ ઝાઝો રાખતા,
 નિજ શક્તિની અનુસાર પર ઉપકાર પણ કરતા હતા;
 રાખે સદા સમભાવ સૌથી જીવન સાદુ ગાળતા;
 સૌ લોક તેથી ભક્તના ઉપનામથી યોલાવતા. ૩૨
 જે ચાર કુલાં* લોંચ પોતાના વડીલોની હતી,
 ધરખર્ચ જોગી ઉપજ ત્હેની વર્ષમાં પેઠા થતી;
 ખેતી કરાવે ઘેર પોતે એક ચાકર રાખીને,
 સંસારનો વ્યવહાર સઘળો ચાલતો ત્હેના વડે. ૩૩
 નિજ આંખ આગળથી કદી અળગી નહી રાખે મ્હને,
 માથુ મુખે જે ચીજ તે લાવી તરત આપે મ્હને;
 એ રીત જાતાં સમય જ્યારે હું વરણ દશની થઈ,
 કરવા સગાઈ માહ્યરો મુજ તાતને ચિંતા થઈ, ૩૪
 બહુ રીતના જીવમી શીવાએ છે અમારી નાતમાં,
 કન્યાતણા માળાપના દિન જાય છે સંતાપમાં;
 કુળવાન જરૂને શોધતાં નાણું ખરચ થાતું ધણું,
 જો ના જુએ કુળવાન તો લોકો બુકું જોલે ધણું. ૩૫
 તેથી મ્હને પરણાવવા મુજ તાત ચિંતામાં પડ્યા,
 નાણું નહિ પોતા કને માટે નિરાશ જની અચ્ચા;

દિનરાત એની એજ ચિંતા ધારતા નિજ અંતરે,
“ મહારી નમાઈ દીકરીનું શી રીતે કરવું હવે.” ૩૬

ગુણવાન સારા કુળનો વર લાવવો ક્યાંથી બને,
કરવા લગનનો ખર્ચ કંઈ નાણું નથી મહારી કને;
કંકુ અને કન્યા વિના મહારી કને ખીણુ નથી,
ને દામ વિના આ સમ કંઈ કામ થવાનું નથી. ૩૭

આવા વિચારોમાં નિરંતર દિવસ રજની ગાળતા,
હરનીથ ચિંતાતુર બની નિજ દેહને સૂકાવતા;
ચિંતા ચિંતામાં દ્રેર શો બન્ને પ્રજાળે દેહને,
ચિંતા હદે છે સજીવને બાળે ચિંતા નિર્જીવને. ૩૮

મહારા પિતાના ચિત્તમાં ચિંતા હુતાશન ચેતિયો,
દિનરાત સૂતાં બેસતાં અંતઃકરણ કારી રહ્યો,
વ્યાધી બસયો દેહમાં જૂતા પથારી વશ થઈ,
સૌ રક્ત માંસ બળી ગયું ને કાષ્ટવત્ કાયા થઈ. ૩૯

મુજ વેર જીવણુ નામનો બહુ વર્ષનો નોકર હતો,
તેના ઉપર મુજ તાતનો વિશ્વાસ બેઠેલો હતો;
મહારા પિતાના સેવનું તે સર્વ કારણ બાબતો,
પણ હૃદયના વ્યાધી તણે ઉપચાર એકે ના હતો. ૪૦

દિન રાત મહારા તાતની તે ખંતણી સેવા કરે,
મહારા ઉપર નિજ પેટની પુત્રી સખી પ્રીતિ ધરે;
મહારા મિતાનું કંઈ ખાસનું સંબંધી ના હતું,
આ દુઃખમાં દેવા દિવાલો કંઈ ખાસે ના હતું. ૪૧

મંછા કરીને એક મ્હારાં વિધવા માસી હતી,
નિજ સાસરાની માંહી તેહ વડોદરે રહેતાં હતાં;
મ્હારા પિતાની માંહગીની ખગર તેઓને થતાં,
ખરદાથ કરવા કારણે અમ ઘેર તે આવ્યાં હતાં. ૪૨

દિન દિને મ્હારા તાતનો વ્યાધી ઘણો વધતો ગયો,
નિજ દેહને ટકવા તણો મનથી ભરસો ના રહ્યો;
મનમાં ફીકર મ્હારા સંગંધી ફક્ત તેઓને હતી,
જે કારણે નિજ દેહની માઠી દશા આવી હતી. ૪૩

તે એક દિવસ પથારીમાં બેઠા હતા ટેકા દર્ધ,
બેઠી હતી હું પાસ જીવણ કામ કરતો' તો કંઈ;
તે સમય મ્હારી માસીને ધીમે સ્વરે બોલાવિયાં,
તે કામ પડતું મુકીને આવી કને ઉભાં રહ્યાં. ૪૪

ધીમે સ્વરે મુજ તાત બોલ્યા સાંભળો મંછા તહમે,
આ શબ્દ છેવટના કહું તે ધ્યાનમાં રાખો તહમે;
મુજને હવે આ દેહ મ્હારાનો ભરોસો છે નહી,
તમ વગર મ્હારી દીકરીનું કોઈ બીજું છે નહી. ૪૫

આ છે તમારી જહેનનું સંતાન તહેને પાળજો,
મુજવાન લાયક જોઈને વર તેહને પરણાવજો;
મુજ માલ મિલકત હોય જો જો તે સરવ વેચી કરી,
ખરચી રકમ તે માંહિથી પરણાવજો મુજ દીકરી. ૪૬

ભાઈ જીવણ આ કામમાં તું મ્હાય બનતી આપજો,
મ્હારા ઉપરના પ્રેમનો એ રીત જાહેર વાળજો;

એ રીત શબ્દો બોલતાં હૈઉં બરાઈ આવિયું,
બોલી શક્યા નહિ કાંઈ બીજું મુખ સૂકાઈ ગયું. ૪૭

કરેણા જનક આ વાતથી અશ્રુ બરાયાં સર્વને,
જીવણ અને મુજ માસીએ આપી ધરજ મુજ તાતને;
જે ચાર દિવસ દુખી રહ્યા ઉપચાર સર્વ વૃથા ગયા,
મુજ ભાગ્યની જુડી દશાએ તાત સ્વર્ગ સિધાવયા. ૪૮

હું અણુસમજણી તે છતાં મત્યુ થતાં મુજ તાતનું,
અતિ અર્ત શબ્દે રોઈને કલ્પાન્ત મહેં કીધું ધણું;
માસી મહેને આંખે હૃદયમાં જીવણ સમજાવે ધણું;
ત્યમ ત્યમ વધે જવાળા ધણી મન ના રહે વથ માહારં. ૪૯

રે! રે! જીવનનું વૃક્ષ મહારં આજ સૂકાઈ ગયું,
રે! હાય! મુખ સર્વસ્વ મહારં આજ જુટાઈ ગયું;
એ રીતના કરીને વિલાપો હૃદયને હું ત્રાહતી,
ક્યાંથી વિલાપો આવડ્યા એ હું નહિં સમજી શકી. ૫૦

આકુંદ કરતાં આંસુઓનું નીર પણ ખૂટી ગયું;
પણ તાતના હિદારનું દર્શન ફરીથી ના થયું,
જે ચાર દહાડાનો સમય મહા શોકમાં મહારો ગયો,
જાતાં સમય મુજ હૃદયપરથી બાર કંઈ ઓછો થયો. ૫૧

વારી નહિં રહી તે હવે હું દેવથી હારી રહી,
પણ તાતની સુર્તો હૃદયની મધ્ય કોરાઈ રહી;
દિનરાત એના એ વિચારો આવતા મુજ અંતરે,
રમતા હૃદયમાંહી રહ્યા મુજ તાતના શબ્દો ખરે. ૫૨

સ્વપ્નાવિષે પણ તાત્પ્રી મુર્તીતણાં દર્શન થતાં,
 જગ્યા પછી નહિં દેખતાં અશ્રુ ભારાઈ આવતાં;
 એવી સ્થિતિમાં દિવસ કંઈક ઉઘાટમાંહિ ગયા વહી,
 વળતી ભૂંદી એ વાત બાળ સ્વભાવને વશ હું થઈ. ૫૩
 માબાપ વિનાની થઈ હું દૈવ કેસ યોગથી,
 માસી ત્રિના જગમાંહી મ્હારૂં અન્ય કોઈ રહું નહીં;
 મુજ તાતનું જે કંઈ હતું તે સર્વ વેચી નાંખિયું,
 કરતાં ક્રિયા જે કંઈ અચ્યું તે સૌ અનામત રાખિયું. ૫૪

* * * *

મુજ જીવન નૌકાનો ધોંમેથી માર્ગ બદલાયો ખરે,
 માસી મ્હને લઈને ગયાં નિજ ઘેર શહેર વડોદરે;
 ગોઠણું નહિં મુજને પ્રથમ એ શહેરના સહવાસમાં,
 અતડી ફરું હું સર્વથી દિન જાય રોજ ઉદાસમાં. ૫૫
 માસી તણાં પાડોશિઓ સૌ પ્રેમથી બોલાવતાં,
 પણ ના ગમે મુજને જરા મુંગી રહું સૌ વાતમાં;
 વનમાં વસેલા પ્રાણીને જ્યમ કોઈ લાવે ગામમાં,
 બહીતું ફરે તે જેમ તેમ થતું મ્હને તે કામમાં. ૫૬
 કંઈ દિવસ એમ ગયા પછી સહવાસના યોગે કરી,
 સૌ સાથ પ્રેમે વાત કરવા હું પછી ડરતી નહીં;
 આખું જીવન બચ્ચે નવું, હું સર્વમાંહી ભળી ગઈ,
 મુજ માસીને મ્હરા તરફની ફીકર કંઈ બોધી થઈ. ૫૭
 એ રીત મ્હારા બાળપણના દિવસ વહિ જતા હતા,

આવાપિત્રાને એલવામાં તે જણાતા ના હતા;
હું ગમડાની છાંડીને યાદ પણ કરતી નહિં,
જાણે જનમથી શહેરની હું હોઉ તેમ થઈ રહી. ૫૮

કા વખત મહારી ખગર લેવા જવલુ પોતે આવતો,
અશ્રુ ભરેલી આંખથી સ્નેહે મ્હને બોલાવતો;
કંઈ કંઈ નવાઈની ચીજો તે લાવતો મુજ કારણે,
સંભાળવા મુજને ખરાખર તે વિનવતો માસીને. ૫૯

* * * *

ત્યાં એક રમણિક નામનો વય સોળ સત્તર વર્ષનો,
આવેલ ભણવા માટ તે પાડોશમાં રહેતો હતો;
મુજ માસીને તે શ્વસુર પક્ષ તણો સગો થાતો હતો,
તેથી અમારે ઘેર તે કંઈ કામકાજ આવતો. ૬૦

શુભવાન ધોરને દયાળુ રૂપ પણ સુંદર હતું,
મૂછો પુટેલી સહેજ મોઢું સર્વદા હસતું હતું;
રાખે ઘણો તે પ્રેમ મુજપર વિનયથી વાતો કરે,
જ્યમ હોય અંતરનો સગો ત્યમ વર્તતો મહારી કને. ૬૧

હોયે રબનો દિવસ તો મુજ ઘેર જહેલો આવતો,
સાથે લઈ તે શહેરમાં ફરતો મ્હને તેડી જતો;
રાત્રી કરે મન માહાઈ ચીજો નવિન બતાવિને,
હું માસીની પાસે કરું વર્ણન બધું ઘર આવિને. ૬૨

એ રીત બે ત્રણ માસમાં હું શહેર સો ભોઈ રહી,
બાગો બગીચા બંગલાઓ પૂર્ણ નિહાળી રહી;

મુજને ભણાવે રોજ તે માસી તણા આગ્રહ મકી,
 રેથી કરી હું સ્નેહ લખતાં વાંચતાં શીખી ગમ્. ૬૩
 એવી રીતે દિન માહરા જતા હતા આનંદમાં,
 મુખ સાગરે રમતી હતી હું દિવ્ય લોલ તરંગમાં;

* * * *

જાતાં દિવસ ને રાત હું જ્યાં ખાર વર્ષતણી થઇ,
 વાતો થવા લાગી હવે દિનરાત મહારા લગ્નની. ૬૪
 વિદ્યા વયે રમણિક મહારે એવ્ય સૌ રીતે હતો,
 તે સાથ કરવા લગ્ન માસીનો વિચાર થયો હતો;
 આવે જીવણ જે વખત મહારી ખખર લેવા કારણે,
 તે સમય રમણિકલાલના ગુણ વર્ણવે ત્હેની કને. ૬૫
 તેથી જીવણ તે વાતમાં પૂરેપૂરો રાજ હતો,
 છે જોડ જુગતી એમ કહીને સંમતી તે આપતો;
 આ વાત ચાતી હોય તે હું ગુપ્ત રીતે સાંભળું,
 ધનભાગ્ય માનું જીવન મહારું હૃદય આનંદે ભરું. ૬૬
 રમણિકના ગુણગાનમાં હું મસ્ત મદમાતી કરું,
 આશા પુરણ થાવા પ્રભુની પ્રાર્થના પ્રેમે કરું;
 રમણિક આવી ઘેર જ્યારે બેસતો માસી કને,
 મહારા હૃદયમાં તે સમે આનંદ સાગર ઉછળે. ૬૭
 જે સેત ખેલાં બોલતી તે રીતથી બેસાય ના,
 મનમાં ધણી મરજી હતી પણ શબ્દ ઉચ્ચારાય ના;

મુજ પાસ આવીને ઠઠી જો રહેજ બોલાવે મહેને,
શરમાઉ ઉત્તર આપતાં રોમાંચ થાતો દેહને. ૬૮

જે છૂટથી હું પ્રથમ ત્હેની સાથ નિત્યે વર્તતી,
તે સર્વ બંધ થઈ ગયું વાતો વિવાંની સાંભળી;
કરીને મનોરથ માનવી મનમાં કુસાધને ફેરે,
પણ દૈવની શું ધારણા તે ભેદ કોણ કળી શકે. ૬૯

ઉગે પ્રભાતે સુરજ નભમાં તરણ મધ્યાને થતો,
સંધ્યા સમે ક્ષિણ તેજ થઈ અસ્તાચળે ઉતરી જતો;
તે રીત સૌ વસ્તુ તણી ચડતી અને પડતી થતી,
મુખ દુઃખ આવેજાય એ કિરતારની ન્યારી કૃતી. ૭૦

મનમુખ નામે એક વય આધેડનો માણસ હતો,
મુજ માસીનો બાણેજ તે બહુ દૂરનો થાતો હતો;
હું ન્યારથી આવી હતી મુજ માસીના ઘરને વિષે,
તે સમયથી દરરોજ આવી બેસતો માસી કને. ૭૧

મુખ માંહીથી બે દાંત આગળના પડેલા દીસતા,
માથુ અને મૂછોતણા સહુ વાળ શ્વેત થયા હતા;
આઠાં મુખે બળિયા તણાં તન શામ રાતી આંખડી,
લાગે ભયંકર દેખતાં વિકાળ ત્હેની આકૃતી. ૭૨

ઘરનાર ત્હેની બે વરણથી મર્ણુ પામેલી હતી,
તેથી ફરીથી લગ્ન કરવા તેહને ઇચ્છા હતી,
તે કારણે હરવખત મુજ માસી કને તે આવતો,
કરવા લગ્ન તે સાથે માફ રોજ વિનવતો હતો. ૭૩

લગભગ વરષ પચાસનું વય તેહનું દિસતું હતું,
ને આગમન વૃદ્ધા અવસ્થાનું થઇ ચુક્યું હતું;
તે છતાં ખાર વરષતણી કન્યાતણા અભિલાષથી,
પૂરો પ્રયત્ન કરી રહ્યો દરરોજ તે લગ્નના તણ. ૭૪

મુજ માસીએ ચોખ્ખું કહ્યું એ વાત ખનવાની નથી,
એ કુસુમકળિને અગ્નિ જ્વાળામાંહિ ધરવાની નથી;
ખાંધી મહે મીઠળ જગત ખત્રીસીએ ચઢવું નથી,
માટે ફરી નવ ખોલતો એ વાત ત્હારા મુખથી. ૭૫

તોપણ અધિક આગ્રહ થકી દરરોજ આવી વીનવે,
મુકી શરમ મરજદ મુખથી માગણી મ્હારી કરે;
ખડુ ખડુ પ્રકારે યત્ન કરતાં કો રીતે નવ ફાવિયો,
વળતી કરીને કોધ નિજ જાતી સ્વભાવ ખતાવિયો. ૭૬

ખડુ તુચ્છકાર કરી ઘણી ધમકી ખતાવી-માસીને,
હું જોઉં છું કે કોણ ખીલે આ હવે કન્યા વરે;
પીવાય નહી તો ઢાળવું પણ મમત હું મુકું નહી,
જોજો હવે શું થાય છે એવું કહી ઉઠ્યો તહી. ૭૭

મુજ માસી શાન્ત થઇ રહ્યાં જાણ્યું પીડા અહીંથી પતી,
પણ શું થવાનું છે ભવિષ્યમાં તે કંઈ જાણ્યું નહી;

* * * *

એ વાતને જો આર માસલણે સમય વીતી ગયો,
રમણીક સાથે લગ્ન કરવા માઠાં નિશ્ચય થયો. ૭૮

તૈયારીઓ લાગી થવા દિનરાત મહારા લગ્નની,
 મુજ અંતરે આનંદની લહેરો પ્રબળ પ્રગટી રહી;
 જોવા મહને આવ્યાં લવિષ્યનાં શ્વસુર સાસુ માહારાં,
 દેખી મહને બહુ પ્રેમ અંતરમાંડિ પ્રગટાવી રહ્યાં. ૭૬

કીધો લગ્નનો દિવસ નકો માસીની સાથે મળી,
 પોતે ગયાં નિજ ગામ રમણિકલાલને સંગે લઈ;
 થાતાં નજરથી દૂર રમણિક ખીજ મન મહારૂં થયું,
 આલે ધણું મુજ હૃદયમાં લાગે સદન સૂનું સહું. ૮૦

જો કે શરમથી તેડ સાથે બોલતી હું ના હતી,
 પણ દૂરથી તેને નિહાળી હૃદયને બહેકાવતી;
 તેથી અજાણે અંતરે તે જવાથી મુજને થયો,
 પણ લગ્નના આનંદમાં તે સ્હેજ ઝોઝો સાલતો. ૮૧

આવ્યા લગ્નના દિવસ પાસે સર્વ તૈયારી થઈ,
 આવ્યાં સગાં વહાલાં સહુ પરમામનાં ટોળે થઈ;
 મહા માસની સુઠ પંચમીનું લગ્ન રાખેલું હતું,
 તેથી કરીને ત્રીજને દિવસે સસ્વ આવ્યું હતું. ૮૨

દશ બાર માણસ લેઈને આવ્યો જીવણ મુજ આમથી,
 મુજ માસીએ સૌની ચથાસ્થાને સવડ સ્નેહે કરો;
 આ સમય મહારી માસીએ ઉદારતા બહુ વાપરી,
 બાંધ્યો લગ્ન મંડપ રૂડો શોભા ચથાશક્તિ કરી. ૮૩

પણ દેવની ન્યાયી કૃતી પળમાં બુધિ શું આવે છે,
 બાંધું મને સૌ ધૂનમાં અણુચિંતનું અગળ ખસે;

વાળુ કરી તે રાત્રિએ જ્યાં ત્યાં સરવ સૂતાં હતાં,
શાન્તી થકી નિદ્રાતણે આસ્વાદ સૌ લેતાં હતાં. ૮૪

હું પણ સુતી'તી એનમાં જ્યાં નિત્ય સુષ્પ જાતી હતી,
મીઠાં મનોહર સ્વપ્ન અંતરમાં અનુભવતી હતી;
તે સમય મ્હારું મુખ દાખ્યું જોરથી ત્યાં કોઈએ,
કે તુર્ત હું જાગી ગઈ આંખો ઉઘાડી તે પજો. ૮૫

સર્વત્ર ઘાદ તિમિર ઘરમાંડી છવાયેલું હતું,
તેથીકરી મુજ આંખથી જોતાં જણાતું ના હતું;
મુજ નાકપાસે ગંધવાળુ કાંઈ રાખ્યું તે પજો,
જેથી મ્હને સહુ અંગમાં જણકાર વ્યાપ્યો ત્યાં ખરે. ૮૬

મ્હેં છુટવા માટે શરીરની સર્વ શક્તિ વાપરી,
પણ જોરથી જકડેલ તેથી સ્કેજ પણ ફાવી નહી;
કીધો પ્રયત્ન છતાં મુખેથી શબ્દ જોવાયો નહી,
પળવારમાં મુજને ઉપાડી કોઈ લઈ ચાલ્યું તહી. ૮૭

ખસ એટલું છે યાદ મુજને જે થયું મુજ દેહને,
વળતો થયું શું માદ્દરૂં તે યાદ કાંઈ નથી મ્હને;
કોણે ઉપાડવી મ્હને ને કોણ ઉપાડી ગયું;
ને ક્યાં ઉપાડી લે ગયા એ સર્વ પડદામાં રહ્યું. ૮૮

*

*

*

*

કાંઈ જાન આપ્યું મુજને પણ એન આંખોમાં હતું,
મનમાં ઘણી મરણ છતાં પણ નેત્ર ના મુદ્દું મરું;

ન્યમ હોડે જામી સ્વપ્નમાંથી તેમ મુજને લાગતું,
આખું લયંકર સ્વપ્ન જાણે એમ મનમાંહી થતું. ૮૯

જાણે સુતીકું ચેનમાં માસીતણા ધરને વિષે,
છે લગ્નનો દિન આજ તેથી જાન હમણાં આવશે;
આજે સફળ નેત્રો થશે રમણીકનાં દર્શનથકી,
એ રીતના મંગળ મનોરથ મનથકી કરતી હતી. ૯૦

કંઈ શબ્દના પડધા પડયા તે સમય મહારા કાનમાં,
કંઈ વાત ધીમેથી થતી મહેં સાંભળી તે સ્થાનમાં;
મળોં બે મનુષ્યો માંહિ માંહિ વાત ધીમેથી કરે,
તે શબ્દ મહારા અંતરે લાગ્યા અજાણ્યા ત્યાં ખરે. ૯૧

ના હોય ધર આ માસીનું મનમાંહી તે નક્કી થયું,
તે સમય મહારા હૃદયમાંથી ધૈર્વ સૌ ખૂટી ગયું;
મહેં બોલવાનું બળ કર્યું પણ કાંઈ ના બોલી શકી,
કરતાં પ્રયત્ન અતિધણે પણ આંખ ના ખોલી શકી. ૯૨

તેથી રૂંધાયું હૃદય મહારેં ઉઠવા ગઈ બળ કરી,
પણ ના ઉઠાયું મુજ થકી શમગુરુ તેમ પડી રહી;
હું કયાં સુતી છું આ સમે, રે! સ્થાન આ કોનું હશે,
કોણે મહને આણી આહી ને કેમ લાવેલા હશે. ૯૩

રે! રે! હવે આ સ્થળ વિષે થાશે દશા શી માહ્યરી,
મુજને નહિં જોતાં દશા ત્યાં શી થશે મુજ માસોની;
આવા વિચારોમાં બની પરવશ પડેલી હું હતી,
જીવતી છતાં પણ મર્ણનો હું અનુભવ કરતી હતી. ૯૪

તે સમય બન્નેના મુખેથી વાત થાતી સાંભળી,
સૌ સાંભળીને વાત વળતી લેદ સર્વ ગઈ કળી;
“ છે કેમ તળીયત તેડુની, ” તે પુરૂષે પુછ્યું તહી;
ઝીએ ધીમે સાદે કહ્યું “ કઈ બીક જેવું છે નહી. ” ૬૫

“ મહેં સર્વ ઉપચારો કર્યા છે લાવવાં શુદ્ધિવિષે,
“ માટે હવે થોડા સમયમાં લાન ત્હેને આવશે;
ત્યારે પુરૂષ બોલ્યો “ દવા કંઈ રહેજ નાદે થઈ ગઈ,
“ તેથીકરી અત્યાર સુધી અસર ત્હેની છે રહી. ૬૬

લાગ્યો પારચિત શબ્દ મહારા હૃદયમાં આ પુરૂષનો,
કરતાં સ્મરણ સમજી ગઈ છે શબ્દ આ મનસુખનો;
રે હાય ! મહારું હરણ કીધું એ નરાધમ સક્ષમે,
મુજને હવે અહિ લાવીને એ દુષ્ટ શું કરશે હવે. ૬૭

મુજ માસીની પાસે વહેલાં વાક્ય ત્હેનાં સાંભળ્યા,
રે ! હાય શું કરશે હવે, લાવી મ્હને આ સ્થાનમાં;
અહીથી હવે છુટ્યા તણી આશા મ્હને કંઈ ના રહી,
પણ વાત સાંભળવા હજી હું કાન ત્યાં માંડી રહી. ૬૮

બોલ્યો ત્યહાં મનસુખ “ બાજી સર્વ સુલટી થઈ ગઈ,
“ જે જે કરેલી યુક્તિઓ તે સર્વ સુધરી માલ્યરી;
“ જંખ મારતાં સરવે રહ્યાં જે જે વિરોધી માલ્યરાં,
“ આ સિંહનો શીકાર શું લઈ જાય મૂર્ખ શિયાળવાં. ૬૯

“ મુજ હૃદયમાં ઈચ્છા હતી એ સાથ લગ્ન કર્યા તણી,
“ તે માટે મંછા મામીને બહુવાર મહેં પળ્યો કરી;

- “ આપી ઘણી લાલચ તથાપી કામ કાંઈ ના સર્ચું,
 “ તેથી ખરેખર હૃદયમાં આપ્યું ગુનૂન મહેને ઘણું. ૧૦૦
 “ મમ્મત લરાયો મનવિષે બસ એજ કન્યાને વરૂં,
 “ શિર બચ તો બહેતર પરંતુ પાપ પાછો ના ધરૂં;
 “ એ સીતનો નિશ્ચય કરી મહે સર્વ બાળું ગોઠવી,
 “ સાધી બરાબર બે જણા કરવા હરણ ચુકતી ઠરી. ૧૦૧
 “ મહે દાવ બેઠ કાલ સાંજે કામ કરવા ધારિયું,
 “ નક્કી ગમે તે ચુકિતએ કરવું હરણ કન્યાતણું;
 “ સમિ સાંજથી સુજ એક સાથી લાગ સાધીને ગયો,
 “ ચતુરાઈથી મંછા તણા ઘર માંડી છૂપાઈ રહ્યો. ૧૦૨
 “ તહેણે બરાબર બાર વાગે ચાન્ત સઘળું બેઠને,
 “ ખોલી હીધું ઘર કે ગયો બીજો હનો જે બારણે;
 “ હું પોળને નાકે રહ્યો તૈયાર ગાડી લેઠને,
 “ કરીને પ્રયોગ દવા તણે આણી જપાડી બે જણે. ૧૦૩
 “ ગાડી જપાટે આ સ્થળે સંકેત મુજમ લાવિયા,
 “ ચુકિત સરવ સુધસી ગઈ સહેલાઈથી ફાવી ગયા;
 “ બનશે હવે જે તે ખરૂં તેવી જરા પરવા નથી,
 “ પણ લગ્નની બીધી પ્રવિણ પૂર્ણ તે કરવી અહીં. ૧૦૪
 “ સાહિત્ય સરવે લેઈ મુરજરામ શુકલ આવિયા,
 “ દિન જગતા પહેલાં નિધિ સૌ લગ્નને આટોપવા;
 “ માટે હવે ખીરે રહી બેઠી કરી બે પ્રાણિકા,
 “ એવા કવે જીવનાર જે શુદ્ધિ નિવે આવે બસ. ૧૦૫

આ વાત સરવે સાંભળી હું લેદ સૌ પામી ગઈ,
કરવું હવે શું માણસે તે હૃદય વિચારી રહી;
અરધાં ઉઘાડી નેત્ર સરવે સ્થાનમાં દૃષ્ટિ કરી,
આંખા દીવાના તેજમાં બેઠા દૌડા બે માનવી. ૧૦૬

આવી ધૌમે તે નારીએ મુજ અંગપર કર ફેરવ્યો,
લાગ્યો મ્હને તે હસ્ત કાળા નાગની ફેણ સમો;
ઓ બાપરે કહી તે સમે મ્હે ચીસ પાડી કારમી,
તરંગાડી તેનો હસ્ત હું તતકાળ બેઠી થઈ ગઈ. ૧૦૭

હું નાસવા નિશ્ચય કરી ઉભી થઈ પણ વારમાં,
એ દુષ્ટ નારીએ મ્હને પકડી લીધી નીજ બાથમાં;
બુમરાણ મ્હેં કીધું ઘણું છટી થવા બળ વાવર્યું,
પણ ના છુટારું રહેજ મુજથી અફળ બળ સરવે ગર્યું. ૧૦૮

અનસુબ દોડી આવીયો કરવા મદદ તે નારને,
અદ્ધર ઉઠાવીને લીધી બન્ને જણે મળીને મ્હને;
જ્યાં બે જણા બેઠા હતા સૌ લગ્ન સામગ્રી સજી,
તે સ્થળવિષે લાગી મ્હને મુકી બહુ બેગે કરી. ૧૦૯

મ્હે બહુ કર્યા ત્યાં શોર, ઓ માશી અને ઓ મા કહી,
ઓ દુષ્ટ પાપી નીચ કહીને ગાળ મ્હેં લીધી ઘણી;
પણ હોય ખેરેં બાગલાં જાણે મજ્યાં એ સ્થાનમાં,
એવી રીતી ધારી રક્ષાં એ પાપકેરાં પુતળાં. ૧૧૦

આંખો ચઢાવી તે સમે અનસુબ જાણી ઉઠ્યો,
છાની રહે છે કે નહી, કહી હાથ બિમામી રહ્યો;

લાગી મહેને બહુ બીક ત્હીની સ્હેજ છાની રહી ગઈ,
મુજ હસ્તમાં તે સમય મીઠળ બાંધીયું બેજે કરી. ૧૧૧

તે સમય કોઈ દાર લાગ્યું ખ્હારથી ધક્કેલવા,
કરીને હુંકારો બોલિયા જલદી ઉઘાડો દાર આ;
તે શબ્દ જીવણનો ખરેખર મુજ હૃદયમાં લાગિયો,
મહેં ખૂમ પાડી બળ કરી કે ખ્હાર હોંકારો થયો. ૧૧૨

ને દાર ઉપર ભેરથી કીધા પ્રહારો ખ્હારથી,
ઉઠ્યા ચપોચપ દુષ્ટ સરવે નાસવા લાગ્યા તહી;
નાસી ગયા પડતાં મુકીને પાછલે દારે થઈ,
ને રાંડ પેલી ઓરડીની માંહી છુપાઈ ગઈ. ૧૧૩

છૂટી થતાં મહેં દોટ મુકી દારની પાસે ગઈ,
મુજ હૃદયમાં એવું થયું બાણે છૂટી ચમપાશથી;
મહેં દાર બોલી નાંખિયું દશ બાર જણ આવ્યા મહી;
હું જીવણને વળગી પડી બાણે સનાથ હવે થઈ. ૧૧૪

બે ચાર બત્તી લેઈને સૌ સ્થાન તે ભેઈ વળ્યા,
નાસી ગયેલા સર્વ તેથી હાથ કે નવ આવિયા;
પેહી હતી દહ દાર પેલી દુષ્ટ નારી જે સ્થળે,
તે મહેં બતાવ્યું કે તરત ઊઘડાવિયું તે દારને. ૧૧૫

કબજે કરી તે નારને પુછી હકીકત જે બની,
નિદોષ છું હું એમ બોલી રાંડ તે રાંધ પડી;
બહેર મહેં સરવે કરી જે જે બનેલી તે બીના,
અથથી ઈતી જે સાંભળેલી મુખથી મનસુખના. ૧૧૬

તે સર્વ નાંધ્યું ફેજદારે જે હતા સૌ સાથમાં,
લઈ જાવ ઘેર કહી મહને સોંપી જીવણના હાથમાં;
ચાલ્યા લઈ પોલીસ પેલી નારને બંધન કરી,
હું પણ જીવણની સાથ જાવા ઘેર, ત્યાંથી નીકળી. ૧૧૭

પ્રાચી દિશામાં રહેજ કંઈ ઉજાશ દેખાતો હતો,
રાત્રીતણા છેલ્લા પ્રહરનો સમય સમજતો હતો;
ઉઠ્યા હતા કંઈ કંઈ જનો તેના ખુંખાર થતા હતા,
ઘંટીતણા કંઈ ઘોર, રાગ પ્રભાત કો ગાતા હતા. ૧૧૮

આવ્યાં હમે જ્યાં પોળમાં ત્યાં સર્વ જન જાગ્યાં હતાં,
મુજ હરણના સંગંધની વાતે સરવ લાગ્યાં હતાં;
મુજ માસી તો છૂટે મુખે કંપાન્ત ત્યાં કરતાં હતાં,
પાડોશનાં નરનાર સૌ વિંટાઈને ઉભાં હતાં. ૧૧૯

તે સમયમાં આવ્યાં અમે કે શોર ત્યાં મોટો થયો,
હું આંગણમાં આવતાં બહુ સંઘ ત્યાં જામી ગયો;
શું કોણ બોલે છે, જરા તે શબ્દ સમજાયે નહી,
છે કોણ પોતાનું પરાયું તે જણાયે ના જરી. ૧૨૦

મહા મહેનતે મારગ કરી ઘરમાં ગયાં સરવે અમે,
આવ્યા પછાડી લોક ઝાઝા માગ ઘરમાં ના મળે;
હું તો જઈ ઘરમાંહી મહારી માસીને વળગી પડી,
બોલી શકી નહી કાંઈ બીજુ મુશકે રોઈ પડી. ૧૨૧

મુજ કરવિષે બાંધ્યું હતું તે મીઠળ ભૂલ થકી રહ્યું,
શંકા પડી જન સર્વને કે લગ્ન મહારૂં થઈ ગયું;

કંઈ રહેજ અજવાળું થયું ને લોક પશુ ઓછા થયા,
દશ પાંચ આવે ભય, પૂછે જે બનેલી તે ખીના. ૧૨૨

ત્યાં જીવણે સૌ લોકની સાનિદ્ય કહેવા માંડિયું,
કે એક ચિત્ત થઈ ગયાં તે વાત સાંભળવા સહુ;
ઝાલ્યો જીવણ હું સત્રિએ મેડીપર સૂતો હતો,
“થઈ ઉધને આધીન હું ચૈતન્ય હીન થયો હતો. ૧૨૩

“તે સમય મહારા કાનમાં કંઈ રહેજ ભણકારો થયો,
“સુજ હૃદયમાં શંકા થવાથો તુર્ત બેઠો થઈ ગયો;
“ઉલો રહ્યો જઈ ખારીયે ને કાન ત્યાં માંડી રહ્યો,
“તે સમય ગાડો ચાલવાનો શબ્દ કાને આવ્યો. ૧૨૪

“આગ્યો નીચે તો ઘર તણાં દીઠાં ઉઘાડાં ખારણાં,
“મહેં ખૂમ પાડીને ઉઠાડયાં સર્વ જે સૂતાં હતાં;
“દીવો કરી જોયું બધું સૌ ચીજ જ્યાંની ત્યાં હતી,
“પણ જ્ઞેન કમળા નિજ પથારીમાં સુતેલી ના હતી. ૧૨૫

“એકલસરી જે કંઠની તૂટી પડેલી ત્યાં હતી,
“તેથી સરવના હૃદયમાં શંકા અધિક આવી ગઈ;
“નક્કો હરણ કમળા તણું એ દુષ્ટ મનસુખે કર્યું,
“એ વાક્ય મંછાનું મહને લાગ્યું હૃદયમાંહી ખરું. ૧૨૬

“ઢાડી ઝડપથી તે પળે હું પોળને નાકે ગયો,
“પણ કાંઈ દેખાયું નહીં મનથી નિરાશ બની ગયો;
“તેથી અમે એ ચાર થઈ પોલીસ ચોકીએ ગયા,
“બહેર ત્યાં સરવે કરી જે જે બનેલી તે ખીના. ૧૨૭

“ પોલીસના અધિકારીએ ત્યાં સહાય સૌ રીતે કરી,
 “ અમને લઈ સંગાત કરવા ખોળ ચાલ્યા સૌ મળી;
 “ સૌ ચોકીએ એ ખમર આપી મેળવ્યો પસો પછી,
 “ આવી ખમર ગઈ એક ગાડી મદનના ઝાંપામણી. ૧૨૮

“ તેથી અમે તે બાબુએ કરીને ત્વરા ચાલી ગયા,
 “ ત્યાં દ્વરથી કમળા તણા પોકાર કાને સાંભળ્યા;
 “ સરવે ગયા તે સ્થાનમાં પણ દુષ્ટ તે છટકી ગયા,
 “ સ્ત્રી એક આવી હાથ લેને ચોકીએ તે લઈ ગયા. ૧૨૯

આ વાત સર્વને કહી જીવણ વિરાગ્યો જે પળે,
 કે તુર્ત આવ્યો તેડવા પોલીસ અમને સર્વને;
 મુજ માસી હું ને જીવણ ત્યાં પોલીસ ચોકીએ ગયાં,
 લીધી જુમાની એક મોટા અમલદાર સમક્ષમાં. ૧૩૦

તેણે તુરત વારંટ કાઢ્યું પકડવા અનમુખને,
 વળતી વિદાય કર્યા જવાને ઘેર અમને સર્વને;
 વિદ્યુત વેગે વાત સરવે શહેરમાં પ્રસરી ગઈ,
 જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં વાત એની એજ અર્થાઈ રહી. ૧૩૧

કોઈ કહે પરણી ગઈ, કો કહે કુંવારી છે હજી,
 કો કહે લગન અરધુ થયું, કો કહે વાત જુઠી બધી;
 એ રીત આખો દિવસ ચાલી વારતા વિધવિધની,
 મુજ ઘેર તો જામી રહી બહુ બીડ ઝાઝા લોકની. ૧૩૨

કોઈ કહે કે બંધ રાખો લગ્ન હાલ હવે તહમે,
 આ કેસ પૂરો થાય ત્યારે લગ્ન એ કરએ તહમે;

કોઈ કહે જહીશો નહીં એ દુષ્ટના શા ભાર છે,
નિર્ભય થઈને લગ્ન સાધો શું પછી કરનાર છે. ૧૩૩

પૂછ્યા વિના પણ લોક સૌ મત વિવિધ દર્શાવી રહ્યા,
દેવાય ગોળે ઢાંકણું કંઈ પોળને દેવાય ના;
મુજ માસી તો ઘેલાં થયેલાં હોય તહેવાં લાગતાં,
સૌ લોક કહે તે સાંભળે ઉત્તર નહીં કંઈ આપતાં. ૧૩૪

અંતે પછી જીવણ વિગેરેને પુછી નિશ્ચય કર્યો,
કરવા લગ્ન નક્કી થયું આરંભ કરવા માંડિયો;
ઉત્સાહ જે પહેલાં હતો તે સર્વ મંદ થઈ ગયો,
અણચિંતવ્યા યોગ્યે કરી તે સર્વ બદલાઈ ગયો. ૧૩૫

કીધું પૂજન ગણપતિ તણું ગૃહ શાન્તી હોમ કર્યો પછી,
પીઠી ચઢાવી અંગ મ્હારે લગ્નનના આરંભની;
ને વાટ જોવા લાગિયાં સૌ જાનને આવ્યા તણી,
થઈ જાય પુરૂં કાર્ય ઝટપટ એમ મનમાંહિ ગણી. ૧૩૬

તે સમય આવ્યો ગોર ત્યાં અમ જ્ઞાતિ કેરા પંચનો,
મુજ માસીને સૌ સાંભળે તે રીત કે'વા લાગીયો;
આજે મળીને પંચ લેણું જે ઠરાવ કરેલ છે,
તેની હકીકત સર્વ તમને મોકલ્યો કે'વા મ્હને. ૧૩૭

જે લગ્ન રાખ્યું છે તમારી જાહેનની પુત્રી તણું,
બીજે ઠરાવ થતાં સુધી તે લગ્ન બંધજ રાખવું;
કરી પંચનું અપમાન હમણા લગ્ન જો કરશે તહમે;
તો આજથી સૌ પંચ જ્ઞાતી જહાર તહમને સુકશે. ૧૩૮

એવું કહીને ગોર ત્યાંથી સત્વરે ચાલી ગયો,
મુજ માસીને આ ખમર રૂપી ઘા હૃદયમાં વાગિયો;
જીવણ બિચારો પણ ઘણો અપસોસ કરવા લાગિયો,
રે! રે! પ્રભુ તું કેમ અમને સૌ રીતે રૂઠી રહ્યો. ૧૩૯

પીઠી ચઢેલી અંગ ઉપર લગ્નના આરંભની,
કન્યા કુંવારી તે રહે એવું કહી બનિયું નથી;
માટે હવે જે થાય તે સૌ સહન કરવું સામટું,
પણ લગ્ન જે લીધું, હવે તે બંધ તો નવ રાખવું. ૧૪૦

તે સમય આવી જાન ત્યાં પણ વાત ચર્ચાઈ રહી,
વરના પિતાને પણ ખમર સૌ પંચના ગોરે કરી;
હાંસી થશે પોતાતણી નિજ પુત્ર જે પાછો જશે,
મહેણું શિરે મેડાટું થશે, કુળમાં કલંકજ લાગશે. ૧૪૦

વરના પિતાએ એમ ધારી ઘાટ બીજો ગોઠવ્યો,
નિજ પુત્રને કન્યા બીજી પરણાવવા નિશ્ચય કર્યો;
ગુણવાન વિદ્યાવાન ઉંચા કુળનો વર જોઈને,
તૈયાર બીજો થઈ ગયો પરણાવવા નિજ પુત્રીને. ૧૪૨

નાછૂટકે રમણીક પણ તાબે થયો નિજ તાતને,
પરણ્યો ખરો પણ હૃદયમાં બહુ દુઃખ વ્યાપ્યું તેહને;
મુજ અંગ પર પીઠી ચઢી, તે ના ચઢી સરખી થઈ,
મંગળ ક્રિયાઓ જે કરી તે સૌ અમંગળ થઈ ગઈ. ૧૪૩

મુજ હૃદયનો આનંદ ઝાકળ બુંદ સમ ઉઠી ગયો,
શિર ઉપર જાણે ચોકકેસી ખેંદ આવીને પડયો;

મનના મનોરથ સર્વ મહારા ધૂળમાંદિ મળી ગયા,
મુજ હૃદયના આ સમય જાણે ખંડ ખંડ થઈ ગયા. ૧૪૪

મુજ માસીને તો મર્ણુથી પણ અધિક દુખ આવી પડયું,
જાણ્યું હવે શું મુખ મહારે જગતને દેખાડવું;
ખાધો ગળે ફાંસો ચઢીને મેડિએ રાત્રિ વિષે,
દિન ઉગવાં થયું જાણુ સૌને મર્ણુ પામેલાં દિસે. ૧૪૫

બનિયા ભયંકર સૌ બનાવો એક પાછળ એક જ્યાં,
ખાડોશનાં નરનાર સરવે હાથ ધસવા લાગિયાં;
મનથી બધાં મનસુખને શિર શ્રાપ ઝાઝા આપતાં,
એ દુષ્ટના દુષ્ટત્યને સૌ હૃદયથી ધીકારતાં. ૧૪૬

બનતાં ભયંકર એ બીના હું તો બની ગઈ પહાવરી,
લાખો વિંછીના ડંખ સરખી વેદના મુજને થઈ;
તે સમયના મુજ દુઃખનું વર્ણન કરી શકતી નથી,
લાગે અચંબો એ મહને કે કેમ હું જીવી શકી. ૧૪૭

સરજી હશે પ્રભુએ મહને દુઃખ આપવા નિશ્ચય કરી,
તેથી પ્રભુએ વજ સરખી માહારી છાતી કરી;
ઘરની બબી વનમાં ગઈ ત્યાં પણ વિટાઈ અગમો,
વિધિએ લખેલા લેખ એવા જન્મતાં મુજ ભાગ્યમાં. ૧૪૮

મહારા નસિંગના યોગથી વીંવા તણી વરસી થઈ,
સૌ રંજ લાંબ થઈ ગયો કરમ કુંવારી હું રહી;
માતા ગઈ, પિતા ગયા માસી તણે શરણે ચડી,
તે માસીએ મહારે દુઃખે નિજ આત્મની હત્યા કરી. ૧૪૯

* * * *

મહારા કરમની જો કથાને જોટલો બટકાવિને,
કહુ વાત જે બીજી બની તે સાંભળે માતા હમે;
વારંટ કાઢી કુદ જો અનસુખને કબજે કર્યો,
તે ખાદ તહેના કૃત્ય કેરો ન્યાય કોરટમાં થયો. ૧૫૦

લઈ લાંબને ફટી ગયા પોલીસના અધિકારીઓ,
કીધા પુરાવા સર્વ જુઠા કેસને પલટાવિયો;
“પૈસા લઈ મુજ માસીએ છાની રીતે પરણાવવા,
કીધો હતો સંકેત” એવા સર્વ સાક્ષી આપિયા. ૧૫૧

માસી મહને ત્યાં લઈ ગયાં એ ન્યાય કોરટમાં થયો,
સાચા તથા જુઠું થયું, ને વિજય પાપી પામિયો;
એ અધમ પાપી કોર્ટથી નિર્દોષ થઈ છૂટી ગયો,
પણ જગતનો અપવાદ તહેના કર્મમાં ચોટી રહ્યો. ૧૫૨

જુઠા પુરાવા આપતાં પણ લાજ સાબીત ના થયું,
કોર્ટે ગણી મુજને કુવારી પણ જગત નવ માનતું;
જગમાં હવે જીવણ વિના મહારો હિતેશુ ના રહ્યો,
તે મુજ દુઃખે દુઃખિયો બનીને ખખર મહારી સખતો. ૧૫૩

રમણીક સાથે જીંદગી આ જોડવા નિરમી હતી,
તે સર્વ મહારી કામનાઓ સ્વપ્નના સરખી થઈ;
મનથી કર્યો મહે નાથ જેને તે હવે પરનો થયો,
મનથી રહેલો મહેલ મહારો મૂળથી તુડી પડ્યો. ૧૫૪

સદલાગ્યવંતી સુંદરીના નસીબમાં સરજ્યો હશે,
તે આ અભાગી નારને પણ સ્વપ્નમાં ક્યાંથી મળે;
ચોટયું કલંક શિરે જગતનું પૂર્વકેરા પાપથી,
રમણીક સાથે લગ્ન થાવાનો હવે સંભવ નથી. ૧૫૫

મન વચનથી એને વરી તે અન્યને હું નહિ વર,
દિન રાત ત્હેનું સ્મરણ કરીને જીંદગી પૂરી કરું;
આવા વિચારોમાં નીરંતર સમયને વીતાવતી,
નિત નામ રમણીકલાલનું અંતર થકી સ્મરતી હતી. ૧૫૬

* * * * *

રમણીક ના મરણ છતાં માઆપને આધીન થઈ,
પરણ્યો પરાણે પણ હૃદયથી યાદ મહારી ના ગઈ;
થોડા સમય વીત્યા પછી મુંબાઈ તે લણવા ગયો,
ત્યાંથી મ્હને ત્હેણે લખીને પત્ર પ્રીતે પાઠવ્યો. ૧૫૭

આવી મળ્યો મુજ હસ્તમાંડી પત્ર એ રમણીકનો,
તે વાંચતાં મુજ હૃદયમાં આનંદ સાગર ઉછર્યો;
લખિયું હતું, કે “હું:ખમાં સપડાયલી હે સુંદરી,
લખીતંગ જેણે તુજ છખી નિજ હૃદયમાં ધારણ કરી. ૧૫૮

ત્હારા દુખે દુખિયો બની દિન રાત ચિંતાતૂર છે,
મુખચંદ્ર ત્હારાને સદા ચાતક સમો તે વ્યાદ છે;
માતા પિતાની સાથે હું તુજ પાસથી આવ્યો મયો,
પણ હૃદય ત્હારામાં હતું પણ પણ વીસારી ના શક્યો. ૧૫૯

જોડી જીવન તુજ સાથે હું સંસારમાં સુખિયો થવા,
કરીને મનોરથ અંતરે આનંદમાં રે'તો સદા;
પણ હું પિતાના વચનને મનથી ઉલ્લંઘી ના શક્યો,
તે ધર્મ સાચો પુત્રનો માળાપ પ્રત્યેનો હતો. ૧૬૦

પરણ્યો પરાણે પણ હૃદયમાં સ્થાન ત્હારું અમ્મ છે,
મુજ અંતરે ત્હારા વિનાનું શુન્ય જગત સમગ્ર છે;
મરણ વિના પણ જોહનો મહે હસ્ત ઝાડ્યો હસ્તથી,
ત્હોને દુઃખી કરવા કદી સ્વપ્ને વિચાર કર્યો નથી. ૧૬૧

તું, હું, અને તે એક રૂપે જીવનમાં જોડાઈશું,
સંસારસંધિની સહજમાં પાર ખોંચી જઈશું;
માતા પિતાની સંમતી મળશે, નથી શંકા મહને,
પરવા નથી બીજા તણી તે ધારજે નક્કી મને. ૧૬૨

માટે હવે તુજ પત્રથી મુજ હૃદયને રીઝાવજે,
ત્હારા હૃદયના જે વિચારો હોય તેહ જણાવજે;
શંકા હૃદયમાં કોઈ રીતે રાખતી તું ના જરી,
રમણીકના હૃદયે સદા છે સ્થાન ત્હારું સુંદરી. ૧૬૩

આ પત્ર વાંચ્યો હૃદયના આધાર રમણીકલાલનો,
આ સ્વપ્ન કે સાચું હશે મનમાં વિચાર મહને થયો;
શું આ અભાગી બાળિકાને દિવસ સુખનો આવશે ?
રમણીકનાં માતા પિતા શું લગ્નની હા પાડશે ? ૧૬૪

અથવા કદી આ પત્રમાં પણ કપટની બાજી હશે,
એ દુષ્ટ મનસુખે વળી ચુકતી નવિન ચોળ હશે;

લાગ્યા બરાબર અક્ષરો રમણીક કેરા હસ્તના,
 તેથી હૃદયમાંથી થયેલા તર્ક સર્વ ટળી ગયા. ૧૬૫
 મ્હે મોકલ્યો એ પત્રનો ઉત્તર સરવ શંકા તણ,
 મુજ હૃદયથી રમણીક કેરા ચર્ણમાં પ્રીતી સણ;
 સ્વસ્તી હોતે તે સ્થાન જ્યાં મુજ હૃદયનો વિશ્રામ છે,
 તે હૃદયના આધારના અરણ્યે સહસ્ર પ્રણામ છે. ૧૬૬

દુખમાં દિલાસા રૂપ અત્રે પત્ર આવ્યો આપનો,
 દુખતા મનુષ્યને હાથ આવે નાવ તેમ મ્હને થયો;
 મન કર્મ વચનેથી સદા હું આપને લજતી હતી,
 આશા સફળ થાવા પ્રભુની પ્રાર્થના કરતી હતી. ૧૬૭

યજ્ઞ પૂર્વના દુર્દૈવથી કંઈ યોગ એવો આવિયો,
 મુખ માંડતાં અમૃત તણું પ્યાલો ઠરાયો માદારો;
 મુખ સર્વ મ્હારૂ સ્વપ્નના દેખાવ સમ આદ્યું ગયું,
 આ જગતમાંથી જીવવું મુજને અકારૂ થઈ ગયું. ૧૬૮

આવા સમયમાં આપના આ પત્રની ઝાંખી થતાં,
 આશાતણું અંકુર મ્હારા હૃદયમાં ઉઝાં નવાં;
 કરતાં વિચાર વળી હૃદયમાં એક શંકા ચાય છે,
 રહી શકે એકજ મ્યાનમાં તક્ષવાર એ કેવી રીતે. ૧૬૯

ઊનારના ભરથારને મુખ સ્વપ્નમાં પણ ના મળે,
 એ જગતનો અપવાદ મુજને યાદ આવે અંતરે;
 મુજને મુખી કરતાં તંમોને દુઃખ આવે જો કદી,
 તે ના ગમે મુજને, ભલે આવે કુવારી જીભી. ૧૭૦

જો આપનાં માતાપિતાની સંમતી હોયે કદા,
 ને અન્ય રીતે આપને આવે નહી કંઈ આપણ;
 તો આ અધમ બાળા તમારા ચર્ચની ઢાસી થવા,
 તૈયાર છે સદ્ભાગ્ય માની આપ શરણે આવવા. ૧૭૧

એ પત્રનો ઉત્તર મ્હને મળિયો પુરા આનંદનો,
 કરીને પરિક્ષા પાસ કરવા લગ્ન, નિશ્ચય દાખવ્યો;
 મ્હારા વડીલ સરખા જીવણની સંમતી મ્હેં મેળવી,
 મનથી કરી નિશ્ચય ખમર રમણીકને લખી મોકલી. ૧૭૨

જાતાં સમય આ વારતા જાહેર સધળે થઈ ગઈ,
 સ્નેહી તણાં મન હરખિયાં, ને દુઃખનો દાઝ્યા તહીં;
 મુજને હતો વિદ્યાસ રમણીકલાલના નિશ્ચય તણો,
 માટે હવે શંકાતણો મનમાં સવાલ નહી હતો. ૧૭૩

વખતો વખત પત્રો ઘણા આવે ખુશીઆનંદના,
 મુજ પત્ર પણ તે રીત રમણીકલાલની પાસે જતા;
 જાણે વિયોગી દંપતી નિજ વિરહને વીકારવા,
 લખતાં પરસ્પર પત્ર પોતે વિરહ કંઈ ઓછો થવા. ૧૭૪

હું પૂર્વનાં દુઃખો વિસારી સમયને વીતાવતી,
 રમણીકની મુર્તી મનોહર અંતરે ઉતારતી;

* * * *

વર્ષા રૂતનાં વાદળાં પેઠે કિવંત જાણ હવા,
 આશાતણી સંદેશ લરણે હૃદયને ઘસડી જવા. ૧૭૫

હું એક દહાડો ધરમડી શાન્તીથી બેઠી હતી,
 માડોશની બે પ્રેમદાઓ પાસમાં ઉભી હતી;
 તે સમય આવી પોષ્ટવાળે નામ મહારૂ ઉચ્ચારી,
 પરબીડિયું કાગળ તણુ મુજ હસ્તમાં ચાલ્યો ધરી. ૧૭૬

કુસ્તાક્ષરો લાગ્યા અભણ્યા, ઓળખી હું ના શકી,
 કોનો હશે આ પત્ર ધારી વાંચવા ઇચ્છા કરી;
 શીડી ત્વરાથી પત્ર મહારા મન વિષે મહેં વાંચિયો,
 તે વાંચતાં મુજ અંગમાંહી કંપ થાવા લાગિયો. ૧૭૭

મુખીતંગ હું ઘનશ્યામ રમણીકલાલ કેરો મિત્ર છું,
 મુજ મિત્રની ઇચ્છા થકી આ પત્ર તમને પાઠવું;
 મુજ લખનાર રમણીક અમદાવાદમાં આવેલ છે,
 મત્રે લયકર હર્દમાં તે પૂર્ણ સપડાયેલ છે. ૧૭૮

મુખથી તમારું નામ તે હર વખત ઉચ્ચારી રહ્યો,
 જ્યારે તમોને નિરખવા મનથી અધિરો થઈ રહ્યો;
 કે એમ સૌનું ધારવું ઇશ્વર તણી મરણ હશે,
 જ્યારે તમોને નિરખતાં સૌ હર્દ દૂર થઈ જશે. ૧૭૯

માટે તમારા અંતરે જો પ્રેમ સાચો હોય તો,
 મા પત્ર જાણી તાર સરખો તુર્ત આંહો આવજો,
 માણસ અમારૂં એક સ્હામુ આવશે સ્ટેશન પર,
 હમને ખશખર તે અમારે ઘેર તેડી લાવશે. ૧૮૦

મા પત્ર વાંચી ચીત્ત મહારૂ પૂર્ણ અકળાઈ ગયું,
 જો રીતે જલદી જવાયે એમ મનમાં શે રહ્યું;

આ સમય મહારા હૃદયમાં શંકા કંઈ આવી નહી,
રમણીકની પાસે જવા વૃત્તિ પ્રબળ મહારી થઈ. ૧૮૧

રે! રે! જતાં જો વાર થાશે તો થશે ત્યાં શી ગતી,
જો પાંખ આપી હોત પ્રભુએ તો ઉડુ અત્યારથી;
જો જીવણ હાજર હોત તો મુજ સાથ તેડી જાત હું,
જાઉ ત્વરાથી શી રીતે મુજ હૃદય એવું ઇચ્છતું. ૧૮૨

મહારા હૃદયમાં તે સમે શંકા જરા પણ ના થઈ,
રમણીકની પાસે જવા તૈયાર હું ત્યાં થઈ ગઈ;
ધર ખૂદાર જાવા એકલી મહેં આજ મન હિમ્મત ધરી,
કરમે લાગેલી આપદા, તે શી રીતે જાયે ટળી. ૧૮૩

કારને ત્વરા ગઈ સ્ટેશને, લેઈ ટીકીટ બેઠી તહી,
થાતાં બરાબર સમય ગાડી આવોને ઉભી રહી;
ઉતર્યા ચઢ્યા કેં લોક જાજા બીડ ત્યાં ભારે થઈ,
હું પણ જઈ ધીમે જીઓના સાથમાં બેસી ગઈ. ૧૮૪

મુજ દેહ ગાડીમાં હતો પણ હૃદય રમણીકલાલમાં,
ત્યાં શી દશા તહેની હશે મુજ લક્ષ તેહ સવાલમાં;
જાતી હતી ગાડી ઝડપથી પણ મુને લાગે ધોંભી,
આ પંથ ક્યારે ખૂટશે હું એમ વીચારી રહી. ૧૮૫

રે! આજ રમણીકલાલનાં મુજને ફરી દર્શન થશે,
મહારા વિતકની વારતા તે પાસ નીવેદન થશે;
ત્યાં ખોંચતાં મુજ હસ્તથી ઉપચાર હું સંધળા કરે,
સેવા કરીને આજ મહારૂં સફળ જીવન હું કરે. ૧૮૬

મહારા હૃદય વલ્લભ તણી ખીકા પ્રબુજી ટાળજો,
મુજ રંગના એ રતનનું કરીને જતન સંભાળજો;
આવા વિચારોમાં બની એકાગ્ર હું બેઠી હતી,
ઝટ કેમ અમદાવાદ આવે એ સ્મરણ કરતી હતી. ૧૮૭

વાળ્યા બરાબર સાત સંધ્યા સમયની વેળા થઈ,
તે સમય અમદાવાદ ગાડી આવીને ઉભી રહી,
આ નગ્ર અમદાવાદ એવો શબ્દ કાને આવતાં,
હું તુર્વ નિકળી ખડાર આવીને ઉભી મેદાનમાં. ૧૮૮

કેવી રીતે ક્યાંથી જવાનું એમ વીચારી રહી,
આબુ હશે કે તેડવા હું પંથ નીહાળી રહી;
તે સમય આવી એક જણ ત્યાં પૂછવા લાગ્યો મહેને,
ખાઈ તહાઈ નામ કમળા ? હા કહી મહે તે પ્રગે. ૧૮૯

તહેણે કહ્યું કે હું તમોને તેડવા આવેલ છું,
આલો તમે મુજ સાથે હું રમણીક કેરો મીત્ર છું;
મહે પ્રથમ પૂછી ખબર રમણીકલાલની સુખ શાન્તિની,
તહેણે કહ્યું કે હાલમાં છે ઠીક તબિયત તેમની. ૧૯૦

અત્રે તમે આવ્યા થઈ સૌ હર્ષ દૂર થઈ જશે;
લગ્નરે નીહાળીને તમોને સુખ અધિક રહેને થશે;
તૈયાર ગાડી લો હતી બન્ને અમે બેઠાં જઈ,
ગાડી ચલાવી દ્રાવ્યમેને ચોરમાં આલ્યો લઈ. ૧૯૧

સ્વપ્ને કદી આ શહેરનો મુજને અનુભવ ના હતો,
અત્યો જરિંગો દ્રાવ્ય મુજને પગથી આજો હતો;

રસ્તે જતાં રમણીકનો હેવાલ મહેં પૂછ્યાં કર્યો,
મુજ અંતરે આવે જારેસો એમ પ્રુલાસો મળ્યો. ૧૬૨

તેથી મ્હને લઈ બાય ત્યાં આનંદથી જાતી હતી,
મ્હારા હૃદયમાં તે સમે શંકા જરા મણુ ના હતી;
રસ્તા પસાર કર્યા ઘણા, ગાડી ગમ્મટે દોડતી,
ને આખરે તે એક મ્હોટા ઘર નજીક ઊભી રહી. ૧૬૩

ઉતર્યો પ્રથમ મુજ સાથ આવેલો મનુષ્ય ગાડીથકી,
લેની પછાડી તે સ્થળે હું પણ તુરત ઉતરી પડી,
તે સમય રાત્રીનો અમલ સર્વત્ર જામેલો હતો,
દૂરના હોવાથી મંદમંદ પ્રકાશ ફેલાતો હતો. ૧૬૪

હું તે પુરૂષ તણી પછાડી ઘર વિષે ચાલી ગઈ,
રમણીકને નજરે નિરખવા પૂર્ણ ઉત્સુક થઈ રહી;
ત્યાં એક દીવો મંદ તેજે મધ્યમાં બળતો હતો,
સામા ખુણા પર એક છત્રપલંગ ઢાળેલો હતો. ૧૬૫

તે માંહી આખું અંજ ઢાંકી કેાઈ સૂતેલું હતું,
બેઠી હતી ત્યાં એક બાઈ કેાઈ બીજી ના હતું;
હું ત્યાં જઈ ઉભી રહી એમેર દૃષ્ટિ ફેરવી,
બવા પલંગ તણી નજીક મનમાંહી ઇચ્છા મ્હે કરી. ૧૬૬

મુજ સંજ આવેલો મનુષ્ય ત્યાંથી તુરત ચાલ્યો ગયો,
જાતી વખત તે અંડનું તે દાર અંચ કરી ગયો;
કે તુર્ત સૂતેલો મનુષ્ય બેઠો પલંગ વિષે થયો,
લેને વીહણી અંચમાં બહુ કંચ સુઝને ચાઈ થયો. ૧૬૭

મહે તુર્ત તહેને જોળખ્યો ને ત્રાસ હું પામી ગઈ,
 રે હાય ! આ શું કપટ, કહીને ચીશ મહે પાડી તહી;
 ભણે મહને ચમનાઈતે મૃત્યુ તણા મુખમાં ધરી,
 વાગ્યું હૃદયમાં વશ ભણે તેમ હું ચમકી ગઈ. ૧૯૮

દેખી દીધેલું દ્વાર મહે આશા મુકી છુટયા તણી,
 ધારી સ્વરૂપ ચંડી સમું મહે તે સ્થળે વાણી ભણી;
 કયાં છે અહીં રમણીક જો પાપી મહને બતલાવ તું,
 તહારં બળેલું મુખ જો પાપી મહને ન બતાવ તું. ૧૯૯

ફંદે ફસાવી તહે મહને સપડાવવા ચુકતી કરી,
 આ કૃત્ય કાળાં કેમ તહારાં સહન કરશે શ્રીહરી;
 મહારા કયા ભવના કરમથી ફટ તું પેદા થયો,
 સર્વસ્વ મહારા મુખનો સંહાર પાપી તહે કર્યો. ૨૦૦

મનમાંડી નક્કી માનજે તુજ ધારણા ધુળમાં જશે,
 જીવતાં છતાં આ દેહ તહારે વશ કહી નહી આવશે;
 એવું કહી હું મનમાં પગ રોપીને ઉભી રહી,
 જો દુષ્ટથી મુજ દેહને સંભાળવા તત્પર થઈ. ૨૦૧

જોત્યો નરાધમ દુષ્ટજો મનસુખ મંદ મુખે હસી,
 “અહીંથી હવે છુટયા તણી આશા કદી કરતી નહી;
 “સ્વપ્ને થવાનાં છે નહીં રમણીકનાં કર્મન તહેને,
 “જો વાત મહારી સત્ય માની માન મુકી દે હવે. ૨૦૨

રાજ ખુશીથી જો મશે વશ માણે તું સુંદરી,
 ધારી મુખી જો રીતથી જોવાત માની લે ખસી;

સ્વપ્ને થવાનાં છે નહીં રમણીકનાં દર્શન તહને,
એ વાત મ્હારી સત્ય માની માન મુકી દે હવે.

ને જો કરી અપમાન મહારૂં વચન નહિ સ્વીકારશે,
તો તો જરૂર આ સ્થાનમાં માઠી દશા તહારી થશે. ૨૦૩

આવું વહી ઉભો થયો તે આવવા મહારી કને,
કે તુર્ત હું પાછો પગે ઉભી અઢેલી લીંતને;
ખોળા કરી બે હાથ મુજને ઝાલવાને આવિયો,
મહેં હસ્તની મુઠી તણો મુખ ઉપર ફટકો મારીયો. ૨૦૪

વાગ્યું ઘરાઘર નાક ઉપર દુષ્ટને તમ્મર ચઢી,
અખળા છતાં પણ આ પગે પ્રભુએ મહને સખળા કરી;
તે સમય સાધી લાગ મહે એ ચોમેર દૃષ્ટિ ફેરવી,
જીનો જણાયો એક લેની તરફ હું દોડી ગઈ. ૨૦૫

મેઠે જવાનો માર્ગ મુજને સહજ પ્રાપ્ત થઈ ગયો,
એ દુષ્ટ મુજને ઝાલવાને તુર્ત પાછળ આવિયો;
હું ઝડપથી જીને ચઢીને દ્વાર બંધ કર્યું તહી,
આવી અણીને સમય જાણે સ્હાય શ્રી હરિએ કરી. ૨૦૬

દેખી દીધેલાં દ્વાર કરિને ક્રોધ બોલ્યો દુષ્ટ એ,
કાઢીશ તુજને ખૂદ તોડી દ્વાર નક્કી જાણજે,
એવું કહીને ખારણું ધકકેલવા તે લાગિયો;
મહારા હૃદયમાં ભય ધણો એ દુષ્ટનો વ્યાપી ગયો. ૨૦૭

રે ! હાય ! ઉપર આવશે તો શી ગતી મહારી થશે,
કરીને જીવન એ દુષ્ટ મહારા શિયળને સંહારશે;
હું એમ ધારી અન્ય કે ઉપાયને શોધી રહી,
તે સમય અંધું તેજ મહે દીવાલમાં દેખું તહી. ૨૦૮

પાસે જતાં મહેં જાણિયું કે લીંતમાં ખારી હતી,
 લેની તરફમાં ખંડારની ખતી નજર પડતી હતી;
 મહેં અંતરે અનુમાન કીધું જરૂર આ રસ્તો હશે,
 તો ખુમ મહારી કેમના પણ સાંભળ્યામાં આવશે. ૨૦૯

મેં એમ ખારી દાર એ ખારી તણું ઉઘાડિયું,
 તે સમય એ દુષ્ટે છનાનું દાર તોડી પાડિયું;
 કરીને લસ મેઠે ચઢ્યો મુજને પકડવા આવિયો,
 તે સમય મહારો દેહ મહેં રસ્તા પરે ઝૂકાવિયો. ૨૧૦

એ દુષ્ટના કરસ્પર્ષથી દૂર રાખવા મુજ દેહને,
 મહે પ્રાણની પરવા તણને મરણ છમ્મચું તે પળે;
 મહે મરણને છમ્મચું છતાં પણ દૈવ વચ્ચે આવિયો,
 આવ્યાં લહે તે સ્થાનમાં મુજ દેહ અત્રે આણિયો. ૨૧૧

આપે મહેને રાખી શરણ, ઉપકાર કીધો છે ઘણો,
 એવું નથી મુજ પાસ, આપું અદ્વય બદલો તે તણો;
 લ્હાવો નથી લીધો કરી મહેં માત કેરા બંધાવો,
 તે આજ આપે ધર્મની માતા બની પૂરો કર્યો. ૨૧૨

હમ્મશ હવે મુજ અંતરે સંસાર લોગવવા નથી,
 વૃત્તી વિરામી સર્વ મહારી તુમ્મશ આપા પાશથી;
 વસિને નિરંતર આપ પાસે ધર્મની પુત્રી બની,
 સાધીશ સેવા જગતની રીતી સ્વિકારી આપની. ૨૧૩

વસશે મુખે રમણીક લેની પતિના સહવાસમાં
 સેવા કરી સો વિશ્વતી હું પણ રહીશ હંદાસમાં;

અંતિમ ઇચ્છા મુજ હૃદયની આપને સાદર કરી,
માટે હવે રાખો શરણમાં આપની આ કીંકરી. ૨૧૪

* * * *

કહીને કથા નિજ વિતકની એ બાળિકા છાની રહી,
પોતે પથારીમાં પછી માથુ નીચું નાખી પડી;
કરૂણા લરેલી આ કથા તે બાળિકાની સાંભળી,
નયને ભરીને નીર બન્ને બાઇઓ રોઈ ઘણી. ૨૧૫

પુત્રી ગણી પોતાતણી હરનીશ પાસે રાખવા,
ઇચ્છા જણાવી બાઇઓએ સેવિકામાં સ્થાપવા;
તે બાળિકા પણ સર્વ હુઁખો હૃદયનાં વિસારીને,
સુખથી વસી તે સ્થાન, સેવા ધર્મને સ્વિકારીને. ૨૧૬

આ વાતની ચર્ચા થતાં પોલીસના અધિકારીએ,
મનસુખને કબજે કરી ઉભો કયો ન્યાયાસને;
તેના શિરે શુન્ડો ભયંકર કર્મનો સાબિત થયો,
તે સાત વર્ષ તણી મુઠતની જેલ જાત્રાએ ગયો. ૨૧૭

રમણીક નિજ પત્ની વડે સુખ પામિયો સંસારમાં,
તે ઉંચ પદની પામિયો પૂરા વધ્યો અધિકારમાં;
અંતે જન્મતમાં સભજનોનો વિજય નિઃચ થાય છે,
દુખ લોગવે છે દુર્મનો કિરતારનો એ ન્યાય છે. ૨૧૮

પ્રિય વાંચકો વાંચી વિચારો, આ કથા સૌ અંતરે,
આ બાળિકાની દુર્દશાનું, મૂળ કારણ શું મળે ?

પરઠણુ તણેા રીવાજ ત્હેની જ્ઞાતિમાં ને હોત ના;
 તેા બાજિકાના તાતની માઠી દશા કદિ થાત ના. ૨૧૯
 નિજ જ્ઞાતિના ગુણવાન કેા વર સાથ પરણી જાત તે,
 સંસારનો લ્હાવો લઈ સદલાગ્યવંતી થાત તે;
 પણ જ્ઞાતિના ઉલટા રિવાજે કાર્ય સર્વ કથાજિયું,
 સકુમાર તે બાજા બિચારીનું લવિધ્ય બગાડિયું, ૨૨૦
 એવી હજારો બાજિકાઓ દુષ્ટ રીવાજે કરી;
 કરતી હશે કલ્પાન્ત નયને નીર નિત્ય ભરી ભરી;
 તે પાપના ભાગી બને છે પંચના અગ્રેસરો,
 માટે પ્રયત્ન કરી બને તેા પરઠણોન પરહરો. ૨૨૧
 સહિને ઘણાં દુઃખો કમાણી છાંદગીમાં ને કરે,
 વરની ભરીને પરઠણો સૌ દામની હોળી કરે;
 જ્ઞાતિ શુભેચ્છક બંધુઓ અજગો કરો એ ચાલને,
 સુખિયા થવા સૌને બુલાખીરામ આ વિનતી કરે. ૨૨૨

સમાપ્ત.

વિવિ વિડંબન.

શું કહું કથની મારી રાજ, શું કહું કથની મારી;
 મને કર્મે કરી મહીયારી રાજ--શું.
 શિવપુરના માધવ દિજની, કામલતાભિધ નારી;
 રૂપ કળા ભર ભેખન ભાળી, ઉર્વશી રંભા હારી-રાજ.
 પારણે કેશવ પુત્ર પોઢાડી, હું ભરવા ગઈ વારી;
 શિવપુરી દુસ્મન રાયે ઘેરી, હું હુન્ટઈ પનીહારી-રાજ.
 સુભટે નિજ રાજને સોંપી, રાયે કરી પટરાણી;
 સ્વર્ગ તણા સુખમાં પણ માધવ, વિસરે નહિ ગુણ ખાણી-રાજ.
 વર્ષ પંદરનો પુત્ર થયો તવ, માધવ દિજ સુજ માટે;
 ભમતો યોગી સમ ગોખેથી, જાતાં દીઠા વાટે-રાજ.
 દાસી દારા દિજ બોલાવી, દ્રવ્ય દઇ દુઃખ કાપ્યું;
 ચૌદશ નિશિ મહાકાળી મંદિર, મળશું વચન મેં આપ્યું-રાજ.
 કારમી ચુંકે ચીસ પોકારી, મહિપતિને મેં કીધું;
 એકાકી મહાકાળી બવા, તમ દુઃખે મેં તત લીધું-રાજ.
 વિસરી બાધા કોપી કાળી, પેટ પીડ થઈ ભારી;
 રાય કહે એ બાધા કરીશું, તતક્ષણ ચુંક મટી મારી-રાજ.
 ચૌદશ રાત્રે રાજ સાથે, એકાકી યગ ખાળી;
 મહિપતિ આગળ ને હું પાછળ, પહોંચ્યાં બેઠ મહાકાળી-રાજ.

ભૂપતિએ નિજ ખર્જ વિશ્વાસે, મારા કરમાં આપ્યું;
 મંદિર દ્વારે જળ નૃપ પેસે, તવ મેં તસ શિર કાપ્યું-રાજ.
 રાય હું મારી પતિ જગાડું, ઢંઢોળતાં નવ જાગે;
 નાગ ડસ્યો પતિ મર્ણ્ય મેં જાણ્યું, ઉભય બ્રહ્મ થઈ ભાગ્યે-રાજ.
 નાઠી વનમાં ચોરે લુટી, ગણિકાને ઘેર વેચી;
 જાર પુરૂષથી જારી રમતાં, પાપલતા મેં સોંચી-રાજ.
 માધવ સુત કેશવ પિતૃ શોધે, ભમી ગણિકા ઘર આવ્યો;
 ધન દેખી દુધ જ્યમ મંજરી, ગણિકાને મન ભાવ્યો-રાજ.
 ગણિકાએ દિજ મુજને સોંપ્યો, જાણ્યો ન મેં લલચાવ્યો;
 ધિક્ ધિક્ પુત્રથી જારી ખેલું, વિધિએ નાચ નચાવ્યો-રાજ.
 જારી રમતાં કાળ વિત્યો કંઈ, એક દિન મેં કરી હાંસી;
 કયાંના વાસી? રાજ! કયાં જાવું, તવ તેણે અથથી પ્રકાશી-રાજ.
 દૃઢ મન રાખી વાત સુણી મેં, ગુપ્ત મેં રાખી મારી;
 વિપ્રને કહ્યું નિજ દેશ સિધાવો, મેં દુનિયાને વિસારી-રાજ.
 પુત્ર વળાવી કહ્યું ગણિકાને, હા હા! ધિક્ મુજ તુજને;
 મહા પાતકની શુદ્ધિ માટે, અગ્નિ શરણ હૈા મુજને-રાજ.
 સરિતા કાંઠે ચય સળગાવી, અગ્નિ પ્રવેશ મેં કીધો;
 કર્મે નદીના પુરમાં તણાણી, અગ્નિએ લોગ ન લીધો-રાજ.
 જળમાં તણાતી કાંઠે આવી, આહરે જીવતી કાઢી;
 પાપિણીને સંગરી ન નદીએ, આહરે કરી ભરવાડી-રાજ.
 તે ભરવાડણુ દહીં દ્રવ્ય લઈ, હું વચવા પુરમાં પેઠી;
 ગજ છુટ્યો દેવાડલ મુણીને, પનિહારી ને હું નાઠી-રાજ.

પનિહારીનું કુટુંબ જોડું, ધુસકે રોવા લાગી;
 દહીં દુધની મટુકી મમ પુટી, હું પણ હસવા લાગી-રાજ.
 હસવાનું કારણ તેં પૂછ્યું, વિરામ અથ ઇતિ કીધું;
 કેને જોઈ ને કેને રોઈ હું, દૈવે દુઃખ મને હીધું-રાજ.
 મહીયારીના દુઃખની કહાણી, સુણી મુછા થઈ દિવજને;
 મુછા વળી તવ હા ! હા ! ઉચરે, દિવજ કહે ધિક્ ધિક્ મુજને-રાજ.
 માતાજી તે પુત્ર તમારો, હું ઉભો નિરલાગી;
 હા ! હા ! મુજ પાપીને ગળજ્યો, પૃથ્વી માતા જાગી-રાજ.
 મા દીકરો બહુ કરી પસ્તાવો, જ્ઞાની ગુરૂને મળીઆ;
 ગુરૂની દીક્ષા શિક્ષા પાળી, લવના ફેરા ટળીઆ-રાજ.
 એક લવે લવ બાજી રમતાં, ઉલટ સુલટ પડે પાસા;
 નાના વિધ લવોલવ “ સાંકેળચંદ ” જેલે કર્મે તમાસા-રાજ.
 વાંચક સભજન એહને માનો, વિધિ વિઠંબન કહીએ;
 સુખ દુઃખ સૌ સમલાવ ધરીને, સંતોષે સહુ રહીએ-રાજ.

ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપનાર રમુજ કાવ્ય

આધુનિક અંધશ્રદ્ધા

ધણુજ સુધારા વધારા સાથેની આવૃત્તિ ૩ જી.

કીર્મત. રૂ. ૦-૪-૦ પોષ્ટેજ ભુલે.

દોરંગી દુનિયાનાં પોકળ પડધમ !

લાવણી અથવા બેત.

લવસાગરનાં મોઝાં પર, લડકા જૂત તણા બહુ જાગે છે !
દુનિયામાં પોકળ લપકાનાં, કંઈ ઢાલ-નખરાં વાગે છે !-દુનિ

વેપારીઓનું પડધમ.

વેપાર કરે બહુ વેપારી, હુદપાર બતાવે હુશિયારી !
નામાં લખતાં ધારી ધારી ! ધરી હાથ કટારી બે ધારી !
વિશ્વામુને ઉર ઉતારી, કરતા ધા કારી-બહુ ભારી !
ગોદો લાગે જ્યાં ગરદનમાં, ત્યાં 'હાથ' પોકારે છે હારી !
એ બંધ બબરે સોદા છે ! ત્યાં, સૂતા છે-કોઈ જાગે છે !-દુનિ
ખિસ્સામાં ખજખીના વાંધા ! ખોટી શેઠાઈ બતાવે છે !
ચાકર-નોકર-પેઠી-રાખી, લોળા જનને ભરમાવે છે !
હાંધાં ઘરમાં હડીઓ કહાડે, પણ સું છે તાલ લગાવે છે !
સદ્દા-સોદા ને વેપારે, બહુ જુઠા જંગ જગાવે છે !
લાગે ગેબી જ્યાં ગોળો ત્યાં પાછી પીઠે લડ લાગે છે !-દુનિ

લડાઈનું પડધમ.

મેદાન ગબાવે વીરતાથી, કર તીર અને ખંજર ધારી !
તોપો સામે ધરતા સીના ! બહાદુર બની બહુ બળધારી,
એ ધર્મશુદ્ધા જ્ઞાનામાં, લાખો બાંધવડાને મારી,

વીઝે છે ગોળા ગેબી ત્યાં, પહોળાં મ્હોડાં કરતા હારી !
હીસાબ ચુકવવા કરણીના, આ લોક આખરે ત્યાગે છે !-હુનિ૦
સંસારનું પડઘમ.

કોઈ વાત કરે મેલી-ગંદી ! કોઈ ખાય-ખુએ તેજ મંદી !
કોઈ કાવ ફેલ કરી ફંદી, કોઈ જાય વીરતાને વંદી !
કોઈ થોડાને આપે ચંદી ! કોઈ વિષયોમાં રમતા છંદી !
કોઈ નાચે થઈ ખેગમ-ખંદી ! કોઈ દંભ ધરી ખનતા દંડી !
છક્કડનાં છટકાંને કુદરત-આબુકના ફટકા લાગે છે !-હુનિ૦
કોઈ લૂટે છે-કોઈ લાવે છે ! કોઈને મિથાન્ના લાવે છે !
કોઈ પાન-સોપારી આવે છે કોઈ ફિક્કાં મ્હોં દર્શાવે છે !
કોઈ મૃત માતાને ધાવે છે ! કોઈ ફંદ-છંદમાં કાવે છે !
કોઈ સુક્રાદમ અજમાવે છે ! કોઈ બુદ્ધિ બળ ખતલાવે છે !
પણ આવે જ્યાં આંટી ઘુંટી, ત્યાં આડી વાટે લાગે છે !-હુનિ૦

અધિકારીનું પડઘમ.

કુંકાડે ફાડે પહોડોને, ધમકાવે થઈને અધિકારી !
ફરિયાદ ન સાંભળતા કાને, કરી ચાર દિવસની સરહારી !
ખડુ ડંખી બુદ્ધિના બુદ્ધામાં, મરતા કરી “મ્હારી-ત્હારી”
ચીટ્ટી જ્યાં આવે આકરને, ત્યાં તૂર્ત કરે છે તૈયારી !
કારી આવે નહિ કરમીની, હુપદ-મમતાને ત્યાગે છે !-હુનિ૦

ખ્યારનું પડઘમ.

ગોઠવતા ખ્યાર તણા પડદા ! મેઘાન પહી કરતા ચારી !
ભરમાવે લોખી ભામાને, કરી સાચી-ખોટી ફિશિયારી !

બહુ બાગબંગલા મહોબ્બતના, ચણુતા શબ્દો રચીને ભારી !
 પીડા ને ત્રીડા વહાલીની, પતવે જ્ઞાનાં કંઈ પરભારી !
 જ્યાં પડે કસોટીની સોટી, ત્યાં પ્યાર પથારી માગે છે !-હુનિં

પ્રેમદાનું પડઘમ.

અબળા કહેવાતી પ્રબળા, ખર નરને નચવે નખરે નારી !
 કોઈ નાચે-કૂદે ખેલે, થઈને મનહરનારી ગાનારી !
 બદ્ધ આંજીને આંખડીએ, આશકને ઘા કરતી કારી !
 જ્યાં નાડી બંધ પડે પળમાં, ત્યાં સરખી સૌ માઠી-સારી !
 બહુ કૌવત દીઠાં કુદરતનાં ! કંઈ કામ જામગિરી દાગે છે !-હુનિં

કિસ્મતનું પડઘમ.

પળમાં ધનના ઢગલા ભારી, પળમાં ધૂળને ઢગલે નારા !
 લિખારી કરતા સરદારી, કંઈ રાજ બનતા લિખારી !
 તાગડધિજાને તાલ-ટપ્પામાં, ચાલી રહી 'મહારી-તહારી' !
 તૂટે કિસ્મતની ચારી, ત્યાં લાલાજી કરતા લાચારી !
 અહિં રંક અને મહારાજને, કુદરત સરખી અનુરાગે છે !-હુનિં

અજખરંગી પડઘમ.

કોઈ જ્ઞાની ગાંજ કૂંકે છે, કોઈ મોહ-મમત પર થુકે છે !
 કોઈ શાન્ત સમાધિ થુકે છે, કોઈ માયા-છાયા મૂકે છે !
 કોઈ ભજન ભાવમાં મૂકે છે ! કોઈ ભાંડ ભવાઈઓ મૂકે છે !
 કોઈ નાટક-ચેટક-ખેલ-તમાસા, કરતા તડકે સૂકે છે !
 કોઈ નાચે છે ! કોઈ નચવે છે ! કોઈ માગે છે ! કોઈ ત્યાગે છે !-હુનિં
 ગાતા ગીતો સુર સાંધીને, ઉંચા આલાપો લલકારી !

કોઈ ગાલ બબલી-નાચીને-વેશો બહુ ભજવે છે ભારી !
 કોઈ ઈશ્વરથી કરતા ચારી, માયા-મદ-મોહ-મમત મારી !
 સત્યાચારી ! મિથ્યાચારી ! કોઈ પુખ્તે ! કોઈ પરાગે છે !-હુનિ૦
દુનિયાનું ઉંધું પડઘમ.

બહુ ઉંધાં ચરમા ભેરવતા ! ધન-માલ-થાપણો ઓળવતા !
 પાપી પગલે જગમાં ફરતા, નીતિ-નિયમોને પરહરતા !
 કરતાં તુલસીમાલા ધરતા ! નિજ ધર્મ-કર્મને વિસરતા !
 ખોટાં-સાચાં કરીને જગમાં, સાચાને ખોટા ઠેરવતા !
 વિષુ મોતે મરતા-સરી જતા, રડતા-રડવડતા ભાગે છે !-હુનિ૦
ઠંડાણિયાનું પડઘમ.

કોઈ ઠંડાણ ચલાવી ફરિયામાં, લાખોના ડાળ કરે ભારી !
 કોઈ ઝાઝ ડુભાવી પોતાનાં, તળીએ ઉતરે સ્વેચ્છાચારી !
 *કરવટ બદલે કાંટા અડતાં ! પડતા આખડતા ભયધારી !
 પગવચ્ચે પૂંછડી ભેરવતાં, ભસ્તાં બહુ શ્વાન દુરાચારી !
 બોબ અણુધટતા ઉપાડી, કોઈ ઉંડા પાણી તાગે છે !-હુનિ૦
કવિનું પડઘમ.

કવિતાની જોડીને કડીયો, કોઈ ચોરી ચીરી ચાંપે છે !
 કોઈ લેખ લખીને આપે છે ! કોઈ છાપે છે ! કોઈ કાપે છે !
 કોઈ સાચા-સીધા-વીરનરને, જરને જશ દુનિયા આપે છે !
 કોઈ દોરો લોટો સાથે લઈને, રાત્રે વંબ માપે છે !
 કોઈ કાગળ કરતા કાળા, ફૂડા ભીખ આપરે માગે છે !-હુનિ૦

કુદરતનું પડઘમ.

બહુ સુખીયાને બહુ દુખિયા છે ! કોઈને જશ કોઈને જીતાં છે !
 કોઈ ધનદાતા, કોઈ જગજ્ઞાતા, કોઈ લોભી, કોઈ ધનધુતા છે !
 કોઈ સૂકા-લૂખા-ભૂખ્યા છે ! કોઈ લીલા ને રસવંત છે !
 કોઈ અંતર પડદા બાંધીને, માયા-મમતામાં સૂતા છે !
 કોઈ પડદા પ્રેમે ચીરીને, પ્રભુજ્યોતિ જોવા જાગે છે !

વસંતનું પડઘમ.

બહુ ઠાઠ કર્યા ! બહુ પાઠ ધર્યા ! બહુ લીધાંને બહુ મેટ્યાં છે !
 ચોપાટ ગોઠવી દુનિયાની; સંબંધસોગઠાં ખેટ્યાં છે !
 બહુ રાગ રંગના રમડામાં, મનતરંગ-શ્રીફળ પીટ્યાં છે !
 ખુલ્લી આંખોને મીંચીને, બહુ ધાવ જીરમાં ઝીલ્યા છે !
 ઉનાળો આવે ધસમસતો, ત્યાં વસંત જગ પરિત્યાગે છે !
 નાટકતખ્તો આ જમનો જોતો, ઉંઘે છે કે જાગે છે !-દુનિ

તૈયાર છે.

વધુ માટે જુઓ

તૈયાર છે.

બહારે વસંત.

ધણજી સુધારા વંધારા સાથેની આવૃત્તી ૪ થી

કીમત. રૂ. ૦-૧-૦ પોષ્ટેજ ભુદું.

કુંદન અને કુસુમ.

કથાઓ કે હશે વાંચી નવિન નાટક નિહાળ્યાં કે;
 તથાપી તત્વ એ સૌનું અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 સુતાનું દ્રવ્ય લેનારા કસાર્ધનું કામ કરનારા;
 બની બાપા રગડનારા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 સુતાને સ્નેહથી પાગે પછી લવ તેહનો ગાળે;
 હરામી દ્રવ્ય હરનારા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 સુધારા ઘર વિષે ધાલે કુધારે આંધળાં ચાલે;
 બની કૂટકેલ કરનારા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 ચિરૂટ રહ્યા પ્રાન્ડિ ને બીડી ગણે છે સ્વર્ગની સીડી;
 અલક્ષા લક્ષ કરનારા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 પ્રસાદો રાય થઈ લેળા કરે બળ્બા તણા મેળા;
 વળે શું દેશની વેળા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 પિતા માતા ગણે બેઠાં ચતુરાના બને ચેક્ષ;
 પુરાણો પંથ તજનારા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 બનાવે બેરીને લેડી જણાયે આંખતાં ઢેડી;
 જીવનમાં ઝેર દે રેડી અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 ગમન ગુણિકા ગૃહે કરતા પુમાડો દ્રવ્યનો કરતા;
 મદીરાથી હિંદર ભરતા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 રહે આશિન નિજ ઘરા ગરાવે એમની ધાસ;

તથાપિ તુર્ત તજનારા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 ધરે પોશાક પરદેશી બને છે ભંગલા વેષી;
 ફરે સાઈકલ પર બેસી અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 લણ્ણેલી આર્યની બાળા કરે ચસકેલ સમ ચાળા;
 ગણે ના પુર્વના ધારા અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 તને શુષ્કિયલ પતિ પગમાં પડે વ્યભિચારના છળમાં;
 કુધારો ઘાલતી ઘરમાં અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 ફરે ફેસન તણા ફરે રૂડે છટકેલ ના છંદે;
 પુરાણી રીતને નિંદે અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 પુનર્લગ્નો કરે કોડે બીજો મૂકી ત્રીજો બેડે;
 પતિવ્રત ધર્મને તોડે અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 મળી જ્યાં ડીગરી બી. એ. પતિથી લેશ ના બહીએ;
 મદીરા પ્રેમથી પીએ અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 અવર નરને અવર નારી પરસ્પર આપતાં તાળી;
 ઘુંઘટને લાજ સૌ ટાળી અહા ! કુંદન કુસુમે છે !
 નહિ ધરકામ કરનારી નણુંદ સાસુથી લહડનારી;
 મિટીંગોમાં રખડનારી અહા ! કુંદન કુસુમે છે !

* * * * *
 અહા ! કુંદન કુસુમે તો નીતિનાં પાત્ર પણ ન્યાભ્યાં;
 સુવિદ્યાનેજ શોભાવી કુધારો કાપતાં ભાભ્યાં.
 પતિવ્રત ધર્મ ધરનારી પતિને દેવ ગણનારી,
 અહા ! કુંદન કુસુમ નારી, શિખામણ આપતી સારી;
 અરે એ જગતના લોકો ! તમે કુંદન કુસુમ વાંચો;
 કથા અદ્ભુત અવલોકો સમય કે એ વિષે રોકો !

કુસુમ કુમારીમાં શું છે.

શું કહું કથની મારી રાજ, શું કહું કથની મારી;
 કર્મયોગે પામી દુઃખ ભારી રાજ શું કહું કથની મારી.
 બિહારપ્રાંતના રાયની રાણી ચંદ્રમલાની હું પુત્રી,
 પહેલા ખોળાની માનતા માટે જગન્નાથને અરપી:-રાજ.
 પૂજારીએ મુજને ઉછેરી અણસમભુ અજ્ઞાની,
 ખાર વરસની થાતાં આપી ગુણિકા ઘર હીણભાગી:-રાજ.
 એક દિને ગુણિકા ત્યાં આવી યાત્રા કરવા નામે,
 રૂપ રંગ સહુ જોઈને મારૂં લઈ ગઈ નિજ ધામે:-રાજ.
 ધનના લોભીએ અંધ બનીને ગુણિકાને ઘર કાઢી,
 નીચવૃત્તિની નીચ ગુણિકાએ, લાડ લડાવ્યાં ભારી:-રાજ.
 પૂજારીએ મુજને કીધેલું ખાંધ આ તાવીજ તારૂં,
 પુખ્ત ઉમરની થાતાં જોજે કહું માનજે મારૂં:-રાજ.
 અણસમભુ હું તેથી તેને પિતા માહ્યરો માન્યો,
 કોણની પુત્રી કોણ હું છું તે વિચાર સ્વપ્ને ન આવ્યો:-રાજ.
 ગુણિકાએ શિક્ષણ આપી સઘળું દ્રવ્ય લુંટવા ધાર્યું,
 સરદાર રાખ સર્વ તણું મેં નાચ થકી મન વાર્યું:-રાજ.
 મોટા મોટા અમીર ઉમરાવે નાચ માટે તોડાવી,
 મુજ કળાશી ખુશ કરીને પૈસા મેં લીધાં પડાવી:-રાજ.

એવી રીતે શુભિકાને મેં દ્રવ્ય રાખાવ્યું લારી,
 લોભને થોભ નહિ તે રીતે તે શુભિકા નીચ નારી:-રાજ.
 જ્યાં ત્યાં જ્યાતિ પ્રસરી મહેરી રૂપતણી ખલિહારી,
 સર્વને ત્યાંથી પૈસા પડાવ્યા કરીને પગ પેસારી:-રાજ.
 એક દિવસ મેં મન થકી એ તાવીજ બેવા ધાર્યું,
 એકાંત વખતે છોડી તેને ધારી ધારી નિહાળ્યું:-રાજ.
 વાંચીને સહુ હકીકત મારી મન થઈ દુઃખિયારી,
 અહા! નસીબ હું બેઠું છું ત્હારી જ્યાંને ત્યાં ખલિહારો:-રાજ.
 મુજ બંધુ નામે અનુપ કેરું લગ્ન હતું તે વારે,
 નાચ માટે મુજને તેડાવી કરવો ઉપાય શો મારે:-રાજ.
 પિતા માતા સર્વ નિહાળી બહેર મારો ગર્ભ શુદ્ધિ,
 મૂંઠા આવી તેથી ઉપાડી આજીવાને મુજ શુદ્ધિ:-રાજ.
 રાજ મહાલયમાં લેઈ ગયા ને ઉપાય કીધા લારી,
 કૃત્રિમ રોગી હું પડી રહેલી નિહાળી લાભી મારી:-રાજ.
 નામ લીધું હોત જો તે દિને બાજી પલટાતે સારી,
 રંગ રાગ સહુ બંધ પડત ને હાંકત શુભિકા નારી:-રાજ.
 શુભિકા તણા ઘર માંડી રહી હું મન વિચારી કાંઈ,
 પણ તે પાપિણીની ઇચ્છા જગજ્ઞાથ જવા થઈ-રાજ.
 રસ્તામાં તોફાનથી હોડી અથડાઈ બીજી સાથે,
 ઉપી વળી ગઈ તેથી મેં ધાર્યું ભયવું વિધિના હાથે:-રાજ.
 પાપ સંજોગે આવી મળેથી પાપિણી પામી મર્ણ,
 પ્રયત્નથી તમે મને ઉગારી આવી છું આપને સર્વ:-રાજ.

વૈભવ જોતા તમે અતિશે છતાં હું દુઃખિયારી,
 માતપિતાની તમચેલો કમનસીબ કુમારી:-રાજ.
 શ્રીમંતને ઘેર જન્મ પામે પણ દુઃખ નસીમે લખાયું,
 કોટી ઉપાયે તે નહિ ટળશે ધાર્યું વિધિનું થવાનું:-રાજ.
 કર્મ સંજોગે આવી મળતાં વાદળ દુઃખનું છવાયે,
 માણસ મિથ્યા ચત્ત કરે પણ થવાનું હોય તે થાયે:-રાજ.
 કર્ણસિંહ મુજ નામ પિતાનું પ્રાસાદની હું વાસી,
 પણ નસીમે શુષ્કિકાને ત્યાં થઈ હું નાસીપાસી:-રાજ.
 તે શુષ્કિકાનું નામ ચંદન ને માઈ “કુસુમકુમારી”
 આવી રીતેની સર્વ હકીકત તમ આગળ વિસ્તારી:-રાજ.

હમણાજ મહાર પડી ચુકી છે

સચિત્ર. અદ્ભુત રસમય નવલકથા સચિત્ર.

ભામિની કે ભૈરવી?

જેને વાંચના લીધા પછી હાથમાંથી પડતી મુકવાનું

મિલકુલ ગમશેજ નહી. કીંમત રૂ. ૨-૦-૦

ગુર્જરી

“ મુંબાઈની શેઠાણી. ”

—ગાથા—

વિવેકી વાંચકો બહાલા ! સુણો સાહિત્યના લાલા;
શિખામણની ગણી શાળા, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !
અહા ! મુંબાઈની શેઠાણી, ગણાઈ “ગુર્જરી” શાણી;
બની ગૃહરાજ્યની રાણી, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !

* * * * *

ધણી મુંબાઈ તણી નારી, બતાવે ઠાઠ બસ ભારી;
ભલે વર થાય બીખારી, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !
બને મુંબાઈની શેઠાણી, કરે પૈસા તણું પાણી;
રળે વર ટાંટીઆ તાણી, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !
પતિ સીત્તર લાવે છે, સકળ પત્નિ ઉડાવે છે;
છતાં દેવું કરાવે છે, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !
વસાવે નવનવી સાડી, પુલેલી ફેનસી ચોળી;

ખરીદે ખૂટની બેડી, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !
 સુવાસિક તેલને અત્તર, રૂમાલો રાખતી સત્તર;
 ગણે છે કોણ ત્યાં ગણતર ! ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !
 કરે ઘર કામ સૌ ઘાટી, પદમણી “પાલવે” ભાતી;
 અહા ! હાંશે હવા ખાતી, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !

* * * *

“જનાના” ના લવાડાનું, ખરે ! ખાના ખરાખીનું;
 સમજાને શાસ્ત્ર છે છાનું, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !
 મહુલાને રાખવાવાળાં, મહા કુળવાન ઠકરાળાં;
 કરે છે કર્મ કૈં કાળાં, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !

* * * *

નવા બુના રિવાજોનું સુધારા ને કુધારાનું;
 વિવેચન છેજ મન માન્યું, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !
 પુરાણા કૈંક જે ધીરા, હવે ના ચાલવાવાળા;
 છતાં કૈં કૈં ધણા સારા, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !

* * * *

કથા આનંદ દેનારી, પુરૂષ યા વાંચશે નારી;
 શિખામણ મેળવે સારી, ગુણીજન “ગુર્જરી” વાંચો !

જનસમાજમાં ખાસ વખણાયેલી

નવસહકારીઓ.

ચુર્નરી-મુંબાઈની સેક્સલ્સી. સચિત્ર	૨-૦-૦
મિલન-મંદિર (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
કુમુદકુમારી. (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
રતિમુંદરી. (સચિત્ર.)	૨-૦-૦
રત્નગદની રંભા. (સચિત્ર)	૨-૦-૦
સરોજમુંદરી-સુધરેલો જમાનો.	૧-૮-૦
ઝીઝીની રંગભૂમિ.	૧-૮-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૧ લો.	૧-૮-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૨ જો.	૧-૮-૦
સંસાર શેત્રંજ ભાગ ૩ જો.	૨-૦-૦
કર્મ-જન્મન થાને વિધવાની કર્મકથા.	૧-૮-૦
વીર રાઠોડ (વિરરસથી ભરપૂર)	૧-૧૨-૦
વિધિનું વિધાન. (સચિત્ર)	૧-૮-૦
કુંદન અને કુસુમ ભાગ ૧ થી ૮	
દરેક ભાગની	૧-૦-૦
સરસ્વતી (સામાજિક નવલ.)	૧-૪-૦
વનવાસિની. (ઐતિહાસીક)	૧-૪-૦
કુસુમલતા.	૧-૦-૦
કુલિનકાન્તા.	૧-૦-૦
કુસુમકુમારો.	૧-૦-૦
માનવ રાજતાન.	૧-૮-૦
પ્રેમફિર કે પુત્રી ખંડર.	૧-૦-૦
સન્મિત્ર કે રાજતાન.	૧-૦-૦
વસંત-વિહાર. (અભિનય-સંહાર)	૧-૪-૦

“ઓ બાઈ મરવા દો મ્હને આ છે નકામી જીંદગી,
 “ મ્હારા સમી દુબાંગિણીને સાર જીવ્યામાં નથી.
 વધુ માટે—આધુનિક અંધશ્રદ્ધા વાંચો.
